

หนังสืออ่านเพิ่มเติม
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

บทอาขยานภาษาไทย

ช่วงชั้นที่ ๑ - ช่วงชั้นที่ ๔

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติม

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

บทอาชยานภาษาไทย

ช่วงชั้นที่ ๑-ช่วงชั้นที่ ๔

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

บทอาชยานภาษาไทย

ช่วงชั้นที่ ๑ - ช่วงชั้นที่ ๔

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์และโทรสาร ๐ ๒๖๒๘ ๕๓๔๓

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

ISBN 974-269-5678

พิมพ์ครั้งที่ ๑ แจกสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พ.ศ. ๒๕๔๔

จำนวนพิมพ์ ๓๕,๐๐๐ เล่ม

“...ปัจจุบันไม่นิยมให้เด็กท่องจำเพราะคิดว่าเป็นการให้เด็กท่องจำอย่างนกแก้ว นกขุนทอง โดยไม่รู้จักความหมายและเหตุผล แต่ในความเป็นจริง การอ่านออกเสียงและการท่องจำมีประโยชน์หลายประการ เช่น การอ่านออกเสียงดังๆ จะทำให้สามารถพูดและออกเสียงได้คล่องแคล่วชัดเจน การท่องจำเป็นการลับสมองอยู่เสมอทำให้มีความจำดี การเลือกสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ให้เด็กท่องจำจะเกิดประโยชน์กับเด็กมากกว่าการให้เด็กท่องจำข้อความไร้สาระจากบทโฆษณาต่างๆ เพราะธรรมชาติของเด็กจะช่างจดจำอยู่แล้ว ถ้าให้ท่องจำในสิ่งที่เป็นความรู้หรือเป็นประโยชน์ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยครูอธิบายความหมายให้เข้าใจเสียก่อนก็จะเป็นประโยชน์แก่เด็กเป็นอันมาก บทท่องจำทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองนั้น จะเป็นตัวอย่างให้เด็กนำไปใช้เพื่อการแต่งหนังสือต่อไป เด็กที่ท่องบทร้อยกรองได้แล้ว ต่อไปจะสามารถแต่งบทร้อยกรองด้วยตนเองได้ เพราะคุ้นเคยและชินกับคำคล้องจอง นอกจากนี้เด็กจะได้สำนวนภาษาที่ดีจากบทท่องจำต่างๆ ด้วย...”

พระราชดำรัส สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พระราชทานในการประชุมคณะกรรมการการศึกษา

โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ

วันอังคารที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๒๘

คำนำ

บทกวีที่ดีเป็นพลังแห่งภูมิปัญญาทำให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับรสแห่งถ้อยคำ รู้จักความดีความงาม และความจริงอันเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และได้รับแบบอย่างในการแต่งคำประพันธ์ตามความสนใจ เป็นสื่อส่งเสริมจิตสำนึกร่วมกันของคนในชาติในฐานะรากร่วมทางวัฒนธรรม การเรียนการสอนภาษาไทยในอดีตจวบจนปัจจุบันผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาและครูผู้สอนได้ตระหนักในความสำคัญของเรื่องดังกล่าว จึงได้กำหนดให้นักเรียนศึกษาและท่องจำบทกวีที่ดี ที่คัดสรร หรือที่เรียกว่า บทอาขยาน สืบเนื่องมาทุกหลักสูตร

หนังสืออ่านเพิ่มเติม **บทอาขยานภาษาไทย** นี้ จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมบทอาขยานบทหลัก และตัวอย่างบทเลือก โดยคณะกรรมการกำหนดแนวทางและพิจารณาคัดเลือกบทอาขยาน มีผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์พุด โสภวงค์ เป็นประธานกรรมการ ซึ่งได้จัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมไว้ด้วยความเข้าใจบทอาขยานได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในการกำหนดบทอาขยานบทหลักและเสนอตัวอย่างบทเลือก คณะกรรมการฯ ได้พิจารณาให้สอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ และพัฒนาจากบทอาขยานภาษาไทย ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติม ประกาศ ณ วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๔๒ โดยปรับปรุงให้ยืดหยุ่นสอดคล้องกับประกาศดังกล่าว และเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขอขอบคุณคณะกรรมการฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีไว้ ณ โอกาสนี้ และหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ หากมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไข กรุณาแจ้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อดำเนินการแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

(นางพรนิภา ลิ้มปวยอม)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๘ สิงหาคม ๒๕๔๘

สารบัญ

บทนำ ๓

ช่วงชั้นที่ ๑

บทหลัก ๑

บทเลือก ๑๔

ช่วงชั้นที่ ๒

บทหลัก ๒๘

บทเลือก ๔๒

ช่วงชั้นที่ ๓

บทหลัก ๖๔

บทเลือก ๗๘

ช่วงชั้นที่ ๔

บทหลัก ๙๘

บทเลือก ๑๑๔

บทนำ

บทอาขยานหรือบทประพันธ์ที่คัดเลือกมาให้ท่อง และครูได้แนะแนวทางให้นักเรียนทำความเข้าใจก่อนท่อง รวมทั้งนักเรียนได้มีโอกาสท่องบทอาขยานพร้อมกันทั้งห้องนั้น จะเป็นผลดีในภายหลัง ผู้ที่เคยท่องบทอาขยานจะหวงระลึกถึงบรรยากาศของการท่องอาขยานว่าเป็นช่วงเวลาที่น่าประทับใจ จำบทอาขยานได้แม่นยำ และนำไปใช้อ้างอิงได้ เกิดการสืบทอดทางวัฒนธรรมและปลูกสำนึกให้เยาวชนรู้สึกซาบซึ้งในบทประพันธ์แต่เยาว์วัย การท่องบทอาขยานจึงมิใช่การท่องแบบนกแก้วนกขุนทอง แต่เป็นการท่องเพื่อให้เกิดการจำและรับรู้ เกิดทักษะทางภาษา เกิดความซาบซึ้ง เห็นคุณค่าในความงามของภาษา และได้ขบคิดนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิต

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้นักเรียนตระหนักในคุณค่าของภาษาไทย และซาบซึ้งในความไพเราะของบทร้อยกรอง
๒. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่นักเรียน
๓. เพื่อเป็นสื่อส่งเสริมจิตสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมกันของคนในชาติ
๔. เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางการแต่งบทประพันธ์ของนักเรียน

ประเภทของบทอาขยาน

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องบทอาขยาน และสนองการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ รวมทั้งสอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดแนวทางและพิจารณาคัดเลือกบทอาขยานภาษาไทยขึ้น เพื่อพิจารณาคัดเลือกและวางแนวทางการท่องบทอาขยานสำหรับนักเรียนทุกช่วงชั้น นอกจากนี้ยังเห็นควรเปิดโอกาสให้บุคลากรในท้องถิ่น ได้แก่ ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง และนักเรียน มีส่วนร่วมคัดเลือกบทอาขยานด้วย จึงได้กำหนดบทอาขยานเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑. บทหลัก

บทหลัก หมายถึง บทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนท่องจำเพื่อความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วประเทศ ส่วนใหญ่คัดเลือกจากรวรรณคดีที่กำหนดให้เรียนตาม

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๕ โดยกำหนดตอนที่ไพเราะ ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และให้คิดสอใจ

ในการกำหนด**บทอาขยานบทหลักได้จัดไว้ให้เป็นช่วงชั้น** เพื่อให้ยึดหยุ่นสอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการฉบับดังกล่าว **ครูจึงต้องพิจารณาคัดเลือกและกำหนดให้นักเรียนท่องจำบทอาขยานในแต่ละชั้น แต่ละภาคเรียน ตามการเรียนวรรณคดีแต่ละชั้น แต่ละภาคเรียนนั้น หรือตามดุลพินิจ**

๒. บทเลือก

บทเลือก หมายถึง บทอาขยานที่นักเรียนเลือกท่องตามความสนใจได้เป็นการบังคับ โดยอาจเลือกท่องจากบทอาขยานที่กระทรวงศึกษาธิการคัดเลือกไว้ หรือบทประพันธ์ที่ครูผู้สอนแนะนำเพิ่มเติม หรือเป็นบทอาขยานที่นักเรียนชอบ นักเรียนแต่งขึ้นเอง หรือผู้ปกครอง ผู้มีความสามารถในท้องถิ่นแต่งขึ้นก็ได้ การที่นักเรียนรู้จักคัดเลือกบทประพันธ์ที่มีคุณค่าและท่องจำไว้ใช้ประโยชน์ ย่อมแสดงถึงความเป็นผู้รู้จักคิด ความเป็นผู้มีเหตุผล มีสุนทรียรสทางภาษา ทำให้นักเรียนภูมิใจในการท่องบทอาขยานมากยิ่งขึ้น

เกณฑ์การกำหนดเป็นบทอาขยาน

ในการคัดเลือกบทประพันธ์ร้อยกรองกำหนดเป็นบทอาขยานนั้น กระทรวงศึกษาธิการ มีแนวทางคัดเลือกบทประพันธ์ที่มีลักษณะดังนี้

๑. มีสุนทรียรสทางภาษา คือ ใช้ภาษาที่ไพเราะ งดงาม ให้ความหมายลึกซึ้งกินใจ
๒. ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ให้ข้อคิดและแนวทางดำเนินชีวิตที่ดีงาม
๓. มีรูปแบบและฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย ถูกต้อง เหมาะสมกับวัยและระดับชั้น
๔. มีเนื้อหายากง่ายเหมาะสมกับวัย และมีความยาวพอควร

ตามเกณฑ์นี้ ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนสามารถใช้เป็นแนวทางในการคัดเลือกบทอาขยานบทเลือกได้ และอาจเพิ่มเติมเกณฑ์ได้ตามดุลพินิจ

การใช้หนังสืออ่านเพิ่มเติม บทอาขยานภาษาไทย

หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย **บทอาขยานภาษาไทย** ช่วงชั้นที่ ๑-ช่วงชั้นที่ ๔ มีเนื้อหาประกอบด้วยบทประพันธ์ที่กำหนดเป็นอาขยาน ทั้งบทหลักและบทเลือก พร้อม

อธิบายความหมายของคำหรือข้อความ รวมทั้งจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทประพันธ์นั้นๆ ไว้ด้วย ได้แก่ ผู้แต่ง ที่มาของเรื่อง ฉันทลักษณ์ คุณค่า และข้อสังเกตบางประการ นักเรียนควรได้ศึกษาทำความเข้าใจสาระและคุณค่าของบทประพันธ์ ซึ่งนอกจากจะมีคุณค่าตามที่ยกตัวอย่างไว้ในเล่มนี้แล้ว นักเรียนก็อาจนึกถึงคุณค่าด้านอื่น ๆ เพิ่มอีก เพื่อท่องจำบทอาขยานอย่างมีความหมาย และนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

บทอาขยานบทหลักส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาในวรรณคดีที่กำหนดให้เรียนตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๕ ซึ่งจัดพิมพ์อยู่ในหนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของแต่ละชั้นอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม มีบทอาขยานบทหลักบางบทเพิ่มเติมจากที่กำหนดตามประกาศดังกล่าว และหากไม่ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียน ครูอาจให้นักเรียนคัดหรือสำเนาไว้สำหรับท่องจำได้ สถานศึกษาจึงไม่จำเป็นต้องบังคับให้นักเรียนมีหนังสืออ่านเพิ่มเติมบทอาขยานภาษาไทยไว้ประจำตัว แต่ควรจัดหาหนังสือไว้ในห้องสมุดหรือมุมหนังสือในสถานศึกษาให้ได้มากที่สุด เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง และทำให้นักเรียนได้มีโอกาสคัดบทประพันธ์เพื่อฝึกลายมือให้สวยงามอีกด้วย

การจัดการเรียนรู้บทอาขยานภาษาไทย

ในการจัดการเรียนรู้บทอาขยานภาษาไทย มีข้อควรคำนึงและดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องบทอาขยาน เช่น

๑. จัดกิจกรรมที่น่าสนใจให้นักเรียนเข้าใจบทอาขยานแต่ละบทในด้านคุณค่า ลักษณะคำประพันธ์ ความหมายของศัพท์ ความหมายของบทประพันธ์และข้อคิดที่ได้จากบทอาขยานนั้น

๒. ให้นักเรียนอ่านออกเสียงบทอาขยาน เพื่อให้ครูได้ทราบว่าอ่านถูกต้องหรือไม่ โดยอ่านตามหลักการอ่านทั่วไป และตามอักขรวิธี เช่น ออกเสียงคำ ออกเสียงตัว ร ล ควบกล้ำ ให้ถูกต้อง อ่านได้ถูกต้องจังหวะและแบ่งวรรคตอนได้ถูกต้องตามความหมายของคำ บริบทของคำ และตามลักษณะคำประพันธ์ชนิดนั้นๆ

๓. ฝึกอ่านทำนองเสนาะให้ได้สุนทรียรสจากบทประพันธ์ ถูกทำนอง และลีลาของบทประพันธ์แต่ละชนิด ใช้น้ำเสียงแสดงอารมณ์และความรู้สึกตามเนื้อหา เช่น บทเศร้าโศกรำพึงรำพัน ควรอ่านทอดเสียงแผ่วเสียงและผ่อนเสียงให้นุ่มนวล ถ้าเป็นบทโกรธหรือบดท้อผู้ ควรอ่านเต็มเสียง เน้นเสียงให้หนัก เน้นจังหวะและอ่านค่อนข้างเร็ว จะทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย

๔. สร้างบรรยากาศให้เกิดความพร้อมเพรียงและเฟลิดเฟลินในการท่องบทอาขยาน โดยท่องแบบทำนองเสนาะพร้อมๆ กันทั้งห้องเรียน เพื่อให้จำได้แม่นยำยิ่งขึ้นและมีความรู้สึกสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมกัน

๕. อาจจัดกิจกรรมอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น

๕.๑ นำบทอาขยานมาขับร้องโดยใช้ทำนองเพลงไทย และอาจดัดแปลงใส่ทำนองเพลงไทยสากลสมัยปัจจุบันตามความสนใจของนักเรียนได้ การบรรจุทำนองเพลงไทยในบทอาขยานอาจพิจารณาถึงที่มาของเพลงและบทประพันธ์ร้อยกรองว่า โบราณจารย์ได้กำหนดทำนองเพลงไทยสำหรับบทประพันธ์ร้อยกรองนั้นๆ หรือไม่ อาจยึดตามที่กำหนดไว้แล้วแต่เดิม หรือกำหนดทำนองเพลงไทยขึ้นใหม่ โดยพิจารณาจังหวะ สีลา ท่วงทำนอง และอารมณ์ของเพลงที่เหมาะสมกับบทประพันธ์และเหมาะกับวัยของนักเรียน ไม่ให้ยากเกินไป

๕.๒ จัดกิจกรรมให้หลากหลายและเหมาะสมกับบทประพันธ์ร้อยกรองนั้นๆ เช่น แบ่งกลุ่มแสดงจินตลีลาหรือแสดงท่ารำประกอบความคิดเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับบทอาขยานให้ได้ความคิดที่แตกฉาน จัดหาวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติม พูดได้ว่าที่ พูดหรือเขียนวิเคราะห์วิจารณ์ เขียนตามคำบอก เขียนเพื่อพัฒนาลายมือเขียนเพื่อทดสอบความเข้าใจ เขียนอธิบายขยายความ และเขียนเรียงความ

๕.๓ วาดภาพโดยใช้จินตนาการที่เกิดจากการท่องจำบทอาขยาน หรือค้นหาภาพที่มีผู้วาดแล้วมาแลกเปลี่ยนกัน อภิปรายร่วมกันเพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทางศิลปะควบคู่กับงานประพันธ์

อนึ่ง ข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้น ครูพึงตระหนักว่านักเรียนอาจบรรลุวัตถุประสงค์ได้ไม่พร้อมกันทุกคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชั้น วัย ความถนัดและความสามารถของแต่ละคน

ช่วงชั้นที่ ๑
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓)
บทหลัก

แมวเหมียว ๒

ฝนตกแดดออก ๔

กาดำ ๖

รักษาป่า ๘

เด็กน้อย ๑๐

วิชาหนาเจ้า ๑๒

แมวเหมียว

แมวเอ๋ยแมวเหมียว
รูปร่างประเปรี้ยวเป็นนักหนา
ร้องเรียกเหมียวเหมียวเดี๋ยวก็มา
เคล้าแข้งเคล้าขาน่าเอ็นดู
รู้จักเอารักเข้าต่อตั้ง
คำคำซำนั่งระวังหนู
ควรนับว่ามีนกัตถุญญ
พอดูอย่างไวใส่ใจเอ๋ย

นายทัต เปรี้ยว

ประเปรี้ยว มีลักษณะแกล้งล่องว่องไว

กัตถุญญ รู้อุปการะที่ท่านทำให้, รู้คุณท่าน

แมวเหมียว

- ผู้แต่ง** พระประสิทธิ์อักษรสาร (ทัต) มีวุฒิเปรียญ ๕ ประโยค เรียกกันทั่วไปว่า นายทัต เปรียญ
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชักชวน กวีที่รับราชการในกรมศึกษาธิการช่วยกันแต่งบทดอกสร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อใช้เป็นบทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กกอนาถาของ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระ- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์** กลอนดอกสร้อย
- คุณค่า** ใช้คำที่เข้าใจง่าย โนม่น้าวให้มีความกตัญญูกตเวที คือรู้จักคุณและ ตอบแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณ โดยยกพฤติกรรมของแมว สัตว์เลี้ยง ในบ้านเป็นตัวอย่าง
- ข้อสังเกต**
๑. พฤติกรรมของแมว เช่น การคลอเคลียเจ้าของนั้นควรได้ศึกษาว่า เป็นเพราะเหตุใด และจะเปรียบเทียบพฤติกรรมเช่นนี้กับคนที่มี ลักษณะนิสัยช่างประจบเอาใจได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
 ๒. หนังสืออ่านชุดภาษาไทย อันทับที่ ๑ เล่ม ๔ **ดอกสร้อยสุภาสิต** ใช้ชื่อบท **แมวเหมียว** ว่า **แมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน**
 ๓. บทดอกสร้อยยบทนี้ ในอดีตนิยมขับร้องทำนอง *แขกบรเทศ*
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ดอกสร้อยสุภาสิต**. หนังสืออ่านชุดภาษาไทย อันทับที่ ๑ เล่ม ๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- _____หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทย ชุด **พื้นฐานภาษา** **ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เล่ม ๑**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

ฝนตกแดดออก

ฝนตกแดดออก
ไผ่ผินบินไป
ไปพบมะพร้าว
ที่มะพร้าวใจกว้าง

ฝนตกแดดออก
พohายเหนื่อยอ่อน
ชอบใจที่มะพร้าว
น้ำใจผูกพัน

นกกระจอกแปลกใจ
ไม่รู้หนทาง
นกหนาวครวญคราง
ขอพักสักวัน
นกกระจอกพักผ่อน
บินจรผายผัน
ถึงคราวช่วยกัน
ไม่ลืมบุญคุณ

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

ครวญคราง ครางเรื่อย ๆ ไป

จร ไป

ผายผัน กลับไป

ฝนตกแดดออก

- ผู้แต่ง** ศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ที่มาของเรื่อง** แต่งเป็นบทประพันธ์ในหนังสือที่ระลึกในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๑๖
- ฉันทลักษณ์** วิชชุมมาลาฉันท์ แต่บางวรรค มี ๕ คำ
- คุณค่า** ใช้ฉันทลักษณ์ที่ง่ายเหมาะสำหรับเด็ก ให้คิดเรื่องความมีน้ำใจ และการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ข้อสังเกต**
๑. ธรรมชาติแวดล้อมตัวเรา มีสิ่งต่างๆ และเรื่องราวมากมายควรแก่การสังเกตและหาคำตอบว่า สิ่งมีชีวิตชนิดใดจำเป็นต้องอาศัยสิ่งมีชีวิตชนิดใดในการดำรงชีวิตบ้าง และอาศัยพึ่งพิงกันอย่างไร
 ๒. วิชชุมมาลาฉันท์ มีฉันทลักษณ์คล้ายกลอนสี่ แต่ต่างกันที่สัมผัสระหว่างบท
- หนังสืออ้างอิง** ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. **หนูน้อยพลอยเพลิน**. รวมบทร้อยกรองสำหรับเด็ก ระดับอนุบาลและประถมศึกษา. สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย จัดพิมพ์เนื่องในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๑๖. กรุงเทพฯ : กรู๊งเทพการพิมพ์, ๒๕๑๖.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

กาดำ

กาเอ๋ยกาดำ
 รู้จำรู้จักรักเพื่อน
 ได้เหยื่อเผื่อแผ่ไม่แซ่เขื่อน
 รีบเตือนพวกพ้องร้องเรียกมา
 เกลื่อนกลุ่มรุมล้อมพร้อมพริก
 น่ารักน้ำใจกระไรหนา
 การเผื่อแผ่แนะพ่อหนูจงดูกา
 มันโอบอารีรักดีนักเอ๋ย

นายแก้ว

แซ่เขื่อน เกล็ดเกล, ชักช้า

เกลื่อนกลุ่ม มารวมกันเป็นจำนวนมาก

โอบอารี มาจาก โอบอ้อมอารี แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น

กาดำ

- ผู้แต่ง** นายนกแก้ว วสันตสิงห์ เรียกกันทั่วไปว่า นายแก้ว
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชักชวน กวีที่รับราชการในกรมศึกษาธิการ ช่วยกันแต่งบทดอกสร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อใช้เป็นบทกลอนหรือเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กอนาถา ของ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระ- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์** กลอนดอกสร้อย
- คุณค่า** ใช้คำที่เข้าใจง่ายให้ภาพชัดเจน โนม่นำให้ได้รู้จักรักและโอบอ้อมอารี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนและพวกพ้อง
- ข้อสังเกต** ๑. ลักษณะนิสัยของกามีสิ่งที่ดีที่ควรเอาเยี่ยง และสิ่งไม่ดีที่ไม่ควรเอาอย่าง ควรได้ศึกษาธรรมชาติของสัตว์ชนิดนี้
๒. บทดอกสร้อยบทนี้ ในอดีตนิยมขับร้องทำนอง *จีนซิมเล็ก*
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ดอกสร้อยสุภาสิต**. หนังสืออ่านชุดภาษาไทย อันดับที่ ๑ เล่ม ๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- _____. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต** วรรณคดีลำนำ **ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษา **ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ **คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘**.

รักษาป่า

นกเอยนกน้อยน้อย
 ขนขาวราวสำลี
 ทุกทิศเจ้าเที่ยวท่อง
 มีป่าพาสุขใจ
 ผู้คนไม่มีโรค
 อากาศไร้พิษสาร
 คนสัตว์ได้พึ่งป่า
 ลึนป่าเหมือนลึนใจ

บินล่องลอยเป็นสุขศรี
 อากาศดีไม่มีภัย
 ฟ่ำสีทองอันสดใส
 มีต้นไม้มีลำธาร
 นับเป็นโชคสุขสำราญ
 สัตว์ขึ้นบานดินขึ้นใจ
 มารักษาป่าไม่ไทย
 ช่วยปลูกใหม่ไว้ทดแทน

นภาลีย์ สุวรรณธาดา

พิษสาร (อ่านว่า พิธ - สาร) คือ **สารพิษ** สิ่ง que เมื่อไปสัมผัสหรือเข้าสู่ร่างกายแล้วเป็นพิษหรืออันตรายแก่ร่างกาย

รักษาป่า

- ผู้แต่ง** รองศาสตราจารย์นภลัย สุวรรณธาดา
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นบทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด **พื้นฐานภาษา** **ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๒** ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)
- ฉันทลักษณ์** กาพย์ยานี ๑๑
- คุณค่า** ให้ข้อคิดเรื่องการรักษาป่า ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อสิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์ได้พึ่งพาอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
- ข้อสังเกต** คุณประโยชน์ของป่าไม้มีมากและกว้างขวาง ควรได้ศึกษาจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๒**. ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๓.
- _____ . **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

เด็กน้อย

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย
ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา
เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน
จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน
เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอ๋ย

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

เด็กน้อย

- ผู้แต่ง** ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
- ที่มาของเรื่อง** ปรากฏในหนังสือ **ดอกสร้อยสุภาซิด** ที่กรมวิชาการจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ และไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ส่วนหนังสือ **ดอกสร้อยสุภาซิด** ฉบับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงรวบรวม มีบทดอกสร้อยจำนวน ๓๔ บท ไม่มีบท **เด็กน้อย**
- ฉันทลักษณ์** กลอนดอกสร้อย
- คุณค่า** เป็นบทประพันธ์ที่ไพเราะ ใช้คำเข้าใจง่าย ให้คติแก่เด็กในการเร่ง ขวนขวายศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้มีความรู้สำหรับประกอบอาชีพเมื่อ เติบโตขึ้น และใช้ความรู้เป็นประโยชน์อื่น ๆ อีกมาก
- ข้อสังเกต** ๑. ควรพิจารณาว่าหน้าที่ของเด็กนอกจากศึกษาหาความรู้แล้ว ควร ประพฤติตนอย่างไร จึงจะพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีและคนเก่งอย่าง สมบูรณ์
๒. บทดอกสร้อยบทนี้ ในอดีตนิยมขับร้องทำนอง *ฝรั่งรำเท้า*
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ดอกสร้อยสุภาซิด**. หนังสืออ่านชุดภาษาไทย อันดับที่ ๑ เล่ม ๔. พระนคร:โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
- _____ . หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน **ชุด ภาษาเพื่อชีวิต** **วรรณคดีลำนำ** **ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓**. ตามหลักสูตรการศึกษา **ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

วิชาหนาเจ้า

หนังสือเป็นต้น	เกิดมาเป็นคน
ถ้าแม่ไม่รู้	วิชาหนาเจ้า
เพื่อนฝูงเยาะเย้ย	อดสูอายเขา
	ว่าเง่าเง่า
ไม่รู้วิชา	กลางคนเกิดมา
ไปเป็นข้าเขา	เคอะอยู่จนโต
บ้างเป็นคนโซ	เพราะเง่าเพราะโง่
	เที่ยวขอกี่มี
ประเสริฐหนักหนา	ถ้ารู้วิชา
จะไปแห่งใด	ชูหน้าราศี
ยากไร้ไม่มี	มีคนปรานี
	สวัสดิ์มงคล

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

กลางคน	บางคน
เคอะ	เก้อ, เซิน, กระจากอาย ในที่นี้หมายถึง โง่
ข้า	บ่าวไพร่, คนรับใช้ (ปัจจุบันงานรับใช้ในบ้านเรือนถือเป็นงานบริการ และไม่ถือว่าผู้ปฏิบัติงานเป็นคนโง่)
เง่า	โง่ มักใช้คู่กับคำ โง่ เป็น โง่เง่า
ชูหน้า	ทำให้มีเกียรติยศ
ราศี	ความสง่า

วิชาหนาเจ้า

- ผู้แต่ง** ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
- ที่มาของเรื่อง** ผู้แต่งประพันธ์ไว้ส่วนท้ายของบทสอนอ่าน *แม่เกย* ในหนังสือ **ประถม ก กา** หนังสือเรียนของเด็กในสมัยต้นรัตนโกสินทร์
- ฉันทลักษณ์** กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘
- คุณค่า** โน้มน้าวให้เห็นถึงประโยชน์ของการมีวิชาความรู้ และโทษของการไม่มีวิชาความรู้
- ข้อสังเกต** ประโยชน์ของการมีวิชาความรู้ และโทษของการไม่มีวิชาความรู้ มีรายละเอียดอีกมาก ควรคิดเพิ่มเติมและอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน
- หนังสืออ้างอิง** ศิลปากร, กรม. **ประถม ก กา ประถม ก กา หัดอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิติ**
แบบเรียนหนังสือไทย. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.
 ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต**
วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓. ตามหลักสูตรการศึกษา
 ชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
 ๒๕๔๘.

ช่วงชั้นที่ ๑
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓)
บทเสด็จ

นี่ของของเธอ ๑๖

รักเมืองไทย ๑๘

ไก่แจ้ ๒๐

สั๊กวา ๒๒

ความดีความชั่ว ๒๔

ตั้งไข่ล้ม ต้มไข่กิน ๒๖

นี่ของของเธอ

นี่ของของเธอ
นั่นของของฉัน
มันสับเปลี่ยนกัน
ฉันคืนให้เธอ
นี่ของของเธอ
ที่ทำตกไว้
ฉันนี่เก็บได้
นำมาให้เธอ

ฉันทิ ขำวิไล

เนื้อหาของเรื่อง

- ผู้แต่ง** นายฉันทน์ ขำวิไล
- ที่มาของเรื่อง** แต่งเป็นบทขับร้องสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา
- ฉันทลักษณ์** คำคล้องจอง
- คุณค่า** ให้ข้อคิดเรื่องความซื่อสัตย์และความมีน้ำใจในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อน
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมว่าในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ควรปฏิบัติอย่างไรอีกบ้าง จึงแสดงว่าเป็นคนดีมีน้ำใจ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาศิการ, กระทรวง. **บทขับร้องเพลง เล่ม ๒**. ตามหลักสูตรประถมศึกษาของ กระทรวงศึกษาศิการ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๙๒.

รักเมืองไทย

คนไทยนี้ดี	เป็นที่เป็นที่น่อง
เมืองไทยเมืองทอง	เป็นของคนไทย
คนไทยเข้มแข็ง	ร่วมแรงร่วมใจ
รักชาติยิ่งใหญ่	ไทยสามัคคี
ธงไทยไตรรงค์	เป็นธงสามสี
ทั้งสามสิ่งนี้	เป็นที่บูชา
สีแดงคือชาติ	สีขาวศาสนา
น้ำเงินงามตา	พระมหากษัตริย์ไทย
เรารักเพื่อนบ้าน	ไม่รานรุกใคร
เมื่อยามมีภัย	ร่วมใจป้องกัน
เรารักท้องถิ่น	ทำกินแบ่งปัน
ถิ่นไทยเรานั้น	ช่วยกันดูแล

นภาลักษณ์ สุวรรณธาดา

เมืองทอง เป็นความเปรียบหมายถึง ดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ร่วมเย็นเป็นสุข

ไตรรงค์ สามสี, เรียกธงชาติไทยว่า **ธงไตรรงค์** ซึ่งมี ๓ สี คือ แดง ขาว น้ำเงิน เป็นสัญลักษณ์แทนชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

รักเมืองไทย

- ผู้แต่ง** รองศาสตราจารย์นภลัย สุวรรณธาดา
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นบทเรียนใน **หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เล่ม ๒** ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)
- ฉันทลักษณ์** กลอนสี่
- คุณค่า** โน้มน้าวใจคนไทยให้มีสำนึกของความเป็นไทย มีความรักและสามัคคี มีสามสถาบันหลักเป็นที่ยึดมั่น และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมว่า การเป็นคนไทยที่ดีมีแนวปฏิบัติอย่างไรอีกบ้าง เพื่อความเจริญและความสงบสุขในประเทศของเราและสังคมโลก
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.
 _____ . **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทย ชุด พื้นฐาน-ภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เล่ม ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษา ชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

ไก่แจ้

ไก่เอ๋ยไก่แจ้

ถึงยามขันขันแซ่กระชั้นเสียง

โก่งคอเรื้อยร้องซ้องสำเนียง

ฟังเพียงบรรเลงวังเวงดัง

ถ้าตัวเราเหล่านี้หมั่นนึก

ถึงคุณครูผู้ฝึกสอนสั่ง

ไม่มากหนักสักวันละสองครั้ง

คงตั้งแต่สุขทุกวันเอ๋ย

หม่อมเจ้าประภากร

แซ่	เสียงเซ็งแซ่
กระชั้นเสียง	ส่งเสียงร้องถี่ๆ
เพียงบรรเลง	ราวกับเสียงดนตรี

ไก่อแจ้

- ผู้แต่ง** หม่อมเจ้าประภากร มาลากุล แต่งเมื่อเป็นรองอธิบดี ต่อมาเป็นอธิบดี กรมศึกษาธิการ
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชักชวน กวีที่รับราชการในกรมศึกษาธิการช่วยกันแต่งบทดอกสร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อใช้เป็นบทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กกอนาธา ของ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์** กลอนดอกสร้อย
- คุณค่า** ให้คิดแก่เด็กในการรู้จักหน้าที่ ชยันหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝน ทบทวนวิชาความรู้และคำสอนของครู รวมทั้งมีความกตัญญูรำลึกถึง พระคุณของท่าน
- ข้อสังเกต** ๑. ควรคิดเพิ่มเติมถึงวิธีการศึกษาหาความรู้ในปัจจุบัน
๒. บทดอกสร้อยบทนี้ ในอดีตนิยมขับร้องทำนอง *นางนาค*
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ดอกสร้อยสุภาษิต**. หนังสืออ่านชุดภาษาไทย อันดับที่ ๑ เล่ม ๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.
..... **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต**
วรรณคดีสำเนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒. ตามหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

สักวา

สักวาหวานอื่นมีหมีนแสน
 ไม่เหมือนมั่นพจมานที่หวานหอม
 กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพงพะยอม
 อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
 มั่นลือลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม
 ดังดูตติ่มบอระเพ็ดต้องเซ็ดชม
 ผู้ตีไพร่ไม่ประกอบชอบอารมณ์
 ใครฟังลมเมินหน้าระอาเออย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ

พจมาน	คำพูด
ประเทียบ	เปรียบ
พะยอม	เป็นชื่อไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ดอกสีขาวนวลอมเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม
ลม	ลมปาก, ถ้อยคำที่กล่าว
บอระเพ็ด	ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง มีผิวขรุขระ ยางมีรสขมจัด

สักวา

- ผู้แต่ง** พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ
- ที่มาของเรื่อง** สันนิษฐานว่าทรงนิพนธ์เพื่อใช้ร้องเล่นสักวาโต้ตอบกัน ซึ่งเป็นการเล่นอย่างหนึ่งของไทย
- ฉันทลักษณ์** กลอนสักวา
- คุณค่า** ให้ข้อคิดเรื่องการใช้คำพูดที่ดีและคำพูดที่ไม่ดีเปรียบเทียบกัน เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของคำพูด
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมว่า การพูดมีความสำคัญอย่างไรอีกบ้าง
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **แบบเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕**. ตามหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๐๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๒.
- _____. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

ความดีความชั่ว

ปลูกต้นข้าวเกิดเมล็ดข้าวตั้งเขาวัว
 ปลูกถั่วงาเกิดถั่วงาเป็นแม่หมัน
 ปลูกอย่างไรได้ผลอย่างเดียวกัน
 ตามพีชพันธุ์หวานลงจงเข้าใจ
 แม้ความชั่วปลูกลงคงได้ชั่ว
 ความดีคงไม่กลัวคุ้มตัวได้
 ปลูกความดีผลดีมีทั่วไป
 ความชั่วไซร้อยาปลูกเป็นถุกเอย

หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล

หวาน โปรง, สาดให้กระจาย
 กลัว เกลือกกลัว, เข้าไปใกล้ขีด

ความดีความชั่ว

- ผู้แต่ง** หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล
- ที่มาของเรื่อง** ทรงนิพนธ์เพื่อเป็นบทร้องเพลง หรือเป็นกลอนสำหรับท่องจำในการศึกษาศีลธรรมจรรยาของนักเรียนโรงเรียนราชินีและผู้สนใจ
- ฉันทลักษณ์** กลอนสุภาพ
- คุณค่า** ให้คิดเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยชี้ให้เห็นผลของกรรมหรือการกระทำว่า ทำอย่างไรย่อมได้รับผลอย่างนั้น
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมว่านักเรียนเคยมีประสบการณ์ตรง หรือได้พบเห็นตัวอย่างของการกระทำเช่นไรได้ผลเช่นนั้นบ้างหรือไม่ อย่างไร และนักเรียนจะเลือกประพฤติปฏิบัติอย่างไรให้มีความสุขความสำเร็จในชีวิต
- หนังสืออ้างอิง** พิจิตรจิราภา เทวกุล, หม่อมเจ้า. **บทเพลงเกี่ยวกับธัมมะ ของโรงเรียนราชินี.** อยุธยา มังคละพฤกษ์ พิมพ์เป็นบรรณาการวันเกิด อายุครบ ๗๕ ปี. [ม.ป.ท.], ๒๕๒๑.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีสำเนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

ตั้งไข่ล้ม ต้มไข่กิน

ตั้งเหยยตั้งไข่
 จะตั้งไข่ไข่กลมก็ล้มสิ้น
 ถึงว่าไข่ล้มจะต้มกิน
 ถ้ายกดินเสียก็อดหมดฝีมือ
 ตั้งใจเรานี้จะดีกว่า
 อุตส่าห์อ่านเขียนเรียนหนังสือ
 ทั้งวิชาสารพัดเพียรหัดปรือ
 อย่าตั้งตั้งไข่ร่ำไรเออย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยา

ปรือ ผัก
 ร่ำไร อ้อยอิ่ง ในที่นี้หมายถึง ทำซ้ำๆ

ตั้งไข่ล้ม ต้มไข่กิน

- ผู้แต่ง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงชักชวน กวีที่รับราชการในกรมศึกษาธิการช่วยกันแต่งบทดอกสร้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อใช้เป็นบทกลอนร้องเล่นของเด็กในโรงเรียนเด็กอนุบาลของ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพระ- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์** กลอนดอกสร้อย
- คุณค่า** ให้คิดแก่เด็กในการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
- ข้อสังเกต** ๑. ควรคิดเพิ่มเติมว่า การที่เด็กเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ดี ประพจน์ตามคำสอน ของผู้ใหญ่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่ายิ่งนั้น จะ สกัดกันความคิดสร้างสรรค์ของเด็กหรือไม่ อย่างไร
๒. บทดอกสร้อยบทนี้ ในอดีตนิยมขับร้องทำนอง *ลมพัดชายเขา*
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. *ดอกสร้อยสุภาสิต*. หนังสืออ่านชุดภาษาไทย อันดับที่ ๑ เล่ม ๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ช่วงชั้นที่ ๒
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖)
บทหลัก

พระอภัยมณี ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก ๓๐

สยamananุสสติ ๓๑

วิชาเหมือนสินค้า ๓๔

สังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ ๓๖

ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม ๓๘

โคลงโลกนิติ ๔๐

พระอภัยมณี

ตอน สุดสาครเข้าเมืองการเวก

บัดเดี๋ยวดังหึ่งแห่งวังเวงแว่ว
 เห็นโยคีขี่รูงพุ่งออกมา
 แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์
 ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด
 มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน
 ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน
 แม้นใครรักรักมั่งซังซังตอบ
 รูงสิงโตไม่สู้รูวิชา
 จงคิดตามไปเอาไม้เท้าเถิด
 พอเสร็จจคำสำแดงแจ้งคดี

สะดุ้งแล้วเหลียวแลชะง้ำหา
 ประคองพาขึ้นไปจนบนบรรพต
 มั่นแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
 ก็ไม่คิดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
 บิดามารดาร์กมักเป็นผล
 เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
 ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
 รูรักษาตัวรอดเป็นยอดดี
 จะประเสริฐสมรักเป็นศักดิ์ศรี
 รูปโยคีหายวับไปกับตา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

รูง	สายรูง
บรรพต	ภูเขา
สถาน	ประการ
สำแดง	แสดง , ทำให้เห็นปรากฏ
แจ้งคดี	ในที่นี้หมายถึง กล่าวสั่งสอน

พระอภัยมณี

ตอน สุดสาครเข้าเมืองการะเวก

- ผู้แต่ง** พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพทรงสันนิษฐานว่า สุนทรภู่แต่งเรื่องพระอภัยมณีในสมัยรัชกาลที่ ๒ เพื่อขายเลี้ยงชีพในคราวตกอับ บ้างก็ว่าสุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยนำเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นมาผสมผสานแทรกไว้ในเรื่องที่ตนคิดฝัน
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** บทกลอนมีความไพเราะ ให้เสียง ให้ภาพชัดเจน เนื้อหาให้คิดในการดำรงชีวิตหลายประการ เช่น การไม่ไว้วางใจใครโดยง่าย ความรักของบิดามารดา การพึ่งตนเอง การคิดวิเคราะห์ให้ดีกว่านอนพูด การตอบแทนผู้ที่รักและผู้ที่ยังเรา การศึกษาหาความรู้เพื่อช่วยรักษาตนเองให้ปลอดภัย
- ข้อสังเกต** คติวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับคำสอนของโยคี เรื่องใดบ้างที่คิดเหมือนกัน เรื่องใดบ้างที่คิดต่างกัน และเรื่องใดบ้างที่คิดเห็นเพิ่มเติม เช่น “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” หมายความว่าให้รู้จักรักษาตนเองให้รอดพ้นจากภัยอันตรายหรือความชั่ว ไม่ได้หมายถึง เอาตัวรอด
- หนังสืออ้างอิง** สุนทรภู่. **พระอภัยมณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔. ศึกษานิเทศก์, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เล่ม ๑**. ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗.

สยามานุสสติ

ใครรานใครรุกด้าว
ไทยรบจนสุดใจ
เสียเนื้อเลือดหลังไหล
เสียชีพไปเสียสิ้น
หากสยามยังอยู่ยั้ง
เราก็เหมือนอยู่คง
หากสยามพินาศลง
เราก็เหมือนมอดม้วย

แดนไทย
ชาติดิน
ยอมสละ สิ้นแล
ชื่อก้องเกียรติงาม
ยืนยง
ชีพด้วย
ไทยอยู่ ได้ฤฯ
หมดสิ้นสกุลไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สยามานุสสติ มาจาก สยาม + อนุสสติ **อนุสสติ** เป็นคำบาลี ต่อมาใช้ **อนุสติ** หมายถึง ความรำลึกได้

ด้าว แดน, ประเทศ

ชาติดิน สิ้นใจ, ตาย

ชีพ ชีวิต

สยามานุสสติ

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มาของเรื่อง ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อปลุกใจให้คนไทยรักชาติ

ฉันทลักษณ์ โคลงสี่สุภาพ

คุณค่า ใช้คำมีน้ำหนัก ให้คติในเรื่องความรักชาติ และการเสียสละเพื่อชาติได้
แม้แต่ชีวิต

ข้อสังเกต ควรศึกษาเพิ่มเติมถึงความเป็นมาของชื่อประเทศไทย และประวัติของ
บรรพชนของไทยที่สละชีพเพื่อชาติ

หนังสืออ้างอิง มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ประมวลสุภาสิตของสมเด็จพระ-**
พระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.
อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ เสวกตรี พระนนทพรรศพลานุศิษย์.
กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., ๒๕๐๘.

วิชาเหมือนสินค้า

วิชาเหมือนสินค้า
 ต้องยากลำบากไป
 จงตั้งเอากายเจ้า
 ความเพียรเป็นโยธา
 นิ้วเป็นสายระยาง
 ปากเป็นนายงานไป
 สติเป็นหางเสือ
 ถือไว้อย่าให้เอียง
 ปัญญาเป็นกล้องแก้ว
 เจ้าจงเอาหุตา
 ชี้เกียดคือปลาร้าย
 เอาใจเป็นปิ่นคม
 จึงจะได้สินค้ามา
 จงหมั่นหมั่นหมายใจ

อันมีค่าอยู่เมืองไกล
 จึงจะได้สินค้ามา
 เป็นสำเภาน์โสภา
 แขนซ้ายขวาเป็นเสาใบ
 สองเท้าต่างสมอใหญ่
 อชฌาสัยเป็นเสียบึง
 ถือท้ายเรือไว้ให้เที่ยง
 ตัดแล่นเลี้ยงข้ามคงคา
 ล่องดูแถวแนวหินผา
 เป็นลำดำฟุ้งดูลม
 จะทำลายให้เรือจม
 ยิ่งระดมให้จมไป
 คือวิชาอันพิสมัย
 อย่าได้คร้านการวิชา

โยธา	พลรบ หรือทหาร
สายระยาง	หรือสายระโยง คือสายเชือกหรือลวดที่รั้งเสากระโดงเรือ
สมอ	ของหนักที่ล่ามโซ่หรือเชือกอยู่กับเรือ ใช้ทอด ลงในน้ำให้เกาะพื้นมิให้เรือเคลื่อนเมื่อจอด
อชฌาสัย	กิริยาดี
หางเสือ	เครื่องถือน้ำเรือ
คงคา	มหาสมุทร
ลำดำ	คนถือบัญชีเรือสำเภา ในที่นี้ใช้หมายถึง คนดูทิศทางในการเดินเรือ
พิสมัย	น่าชื่นชม

ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

วิชาเหมือนสินค้า

- ผู้แต่ง** ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อสอนเด็กให้มีมานะพากเพียรศึกษาเล่าเรียน พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ **ตรุณศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๓** ระบุว่า เป็น “ของโบราณ” ต่อมา มีผู้นำไปอ้างถึงโดยทั่วไป
- ฉันทลักษณ์** กาพย์ยานี ๑๑
- คุณค่า** ให้คิดในการหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียน โดยเปรียบเทียบวิชาเหมือนสินค้าที่มีค่า และเปรียบร่างกายเป็นเรือสำเภา ความเพียร สติปัญญา และจิตใจ ฯลฯ เป็นส่วนประกอบต่างๆ อันเกี่ยวกับเรือสำเภาซึ่งเดินทางไปในทะเล จะต้องเข้มแข็งนำพาให้เรือสำเภาถึงที่หมาย
- ข้อสังเกต**
๑. พิจารณาการเปรียบเทียบในบทประพันธ์ว่าเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร และคิดเพิ่มเติมว่าการชวนชวายศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มกำลังสามารถเปรียบเทียบกับสิ่งใดได้อีกบ้าง
 ๒. หนังสือ **ตรุณศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒** คำประพันธ์บทที่ ๓ วรรคที่ ๒ ใช้ว่า “สองเท้าต่างเสมอไม้”
- หนังสืออ้างอิง** ฟ. ซีแลร์. **ตรุณศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๘.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีสำเนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

สังข์ทอง

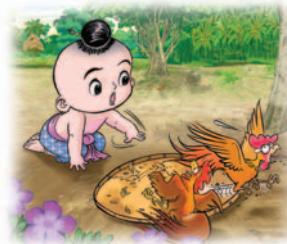
ตอน กำเนิดพระสังข์

เมื่อนั้น
พระแม่ไปป่าเป็นอาจิน
จะใคร่ออกช่วยพระแม่เจ้า
เหนื่อยยากลำบากกายา
ไม่ว่าลูกน้อยเป็นหอยปู
พระคุณล้ำบภพไตร
ไก่อป่าพาฝูงมากินข้าว
คู้ยเขี่ยเรียรายทั้งดินดาน
เยี่ยมลอดสอดดูทั้งซ้ายขวา
ออกจากสังข์พลันทันใด
กอบเก็บข้าวหกที่ตกดิน
เหลียวดูผู้คนชนนี้
หุงข้าวหาปลาไว้ทำแม่
ช่วยขับไก่อป่าประสาจน

พระสังข์ซ่อนอยู่ก็รู้สิ้น
ในจิตคิดถวิลทุกเวลา
สงสารผ่านเกล้าเป็นหนักหนา
กลับมาจนค่าแล้วรำไร
อุ้มชูชมชิดพิสมัย
จะออกให้เห็นตัวก็กลัวการ
ของพระแม่เจ้าอยู่ฉาวฉาน
พระมารดาเห็นจะรำไร
จะเห็นใครไปมาก็หาไม่
ฉวยจับไม่ได้ไล่ตี
ผันผินลอบลับขยับหนี
จะหนีเข้าสังข์กำบังตน
ดูแลจัดแจงทุกแห่งหน
สาละวนเล่นพลางไม่ห่างดู

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รำไร ในตอนนี้หมายถึง พรำปน
ภพไตร ภพทั้ง ๓ คือ สวรรค์ โลกมนุษย์ และบาดาล
ฉาวฉาน เกรี้ยวกราว
ทำ คอย
สาละวน วุ่นอยู่กับการกระทำบางอย่าง

สังข์ทอง

ตอน กำเนิดพระสังข์

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ที่มาของเรื่อง ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทสำหรับแสดงละครนอก ตามเนื้อเรื่องที่มีมาแต่สมัยอยุธยา

ฉันทลักษณ์ กลอนบทละคร

คุณค่า ให้คิดเรื่องความเข้มแข็งอดทนเมื่อเผชิญปัญหาและความทุกข์ยาก รวมทั้งความมกัตัญญูของลูกที่มีต่อผู้บังเกิดเกล้า

ข้อสังเกต

๑. คิดเพิ่มเติมว่าการสร้างตัวละครให้ซ่อนอยู่ในร่างของสัตว์เช่นนี้ มีในนิทานเรื่องใดอีกบ้างให้นำมาอภิปรายกัน หากในเรื่องนี้ไม่มีผู้งูไถ่ป่ามากินข้าว เรื่องน่าจะดำเนินไปอย่างไร
๒. พิจารณาว่าการช่วยเหลือครอบครัวด้วยเวทมนตร์ในงานที่พึงกระทำ มีผลดีอย่างไรบ้าง

หนังสืออ้างอิง ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทละครนอก เรื่อง สังข์ทอง**. พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา-ลาดพร้าว, ๒๕๔๐.

_____. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต**
วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕. ตามหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว , ๒๕๔๘.

ขุนช้างขุนแผน

ตอน กำเนิดพลายงาม

แม่รักลูกลูกก็รู้ว่ายู่ว่ารัก
จะกินนอนหวอนว่าเมตตาเตือน
แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว

นางกอดจูบลูกหลังแล้วสั่งสอน
พ่อไปตีศรีสวัสดิ์กำจัดภัย
ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ
แล้วพาลูกออกมาข้างท่าเกวียน

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก
สะอื้นร่ำอำลาด้วยอาลัย
เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญูณณ์

คนอื่นสักหมิ่นแสนไม่แมนเหมือน
จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
เขาจะพาลว่ารุ่นแม่ทูนหัว
เมื่อยามัวหมองน้กจหงักใจ
อำนาจพรพलयน้อยละห้อยให้
จนเติบโตใหญ่ยิ่งยวดได้บวชเรียน
เจ้าจงอดส่ำห์ทำสม่าเสมียน
จะจากเจียนใจขาดอนาถใจ
ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
แม่อีกเห็นลูกน้อยละห้อยหา
ไ้อ้เปล่าตาต่างสะอื้นยื่นตะลึง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

สวัสดิ์	ความดี, ความงาม
ลายมือ	ฝีมือ, ความรู้ความสามารถ
อดส่ำห์	คือ อดส่ำห์ พยายาม
สม่าเสมียน	สม่าเสมอ
เขม้น	เฟง, จ้องดู
วับวิญญูณณ์	ใจหาย
เปล่าตา	มองไม่เห็น

ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

- ผู้แต่ง** เชื่อกันว่า ผู้แต่งขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม คือ พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** สันนิษฐานว่า เรื่องขุนช้างขุนแผนมีเค้าเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และมีผู้นำไปแต่งเป็นลายลักษณ์อักษรหลายตอนหลายสำนวน บทเสภาฉบับสมบุรณ์เป็นผลงานของกวีหลายคนแต่งและชำระในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงให้มีการชำระบทเสภาเพิ่มเติมใน พ.ศ. ๒๔๖๐ เรียกกันว่า เสภา เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
- ฉันทลักษณ์** กลอนเสภา
- คุณค่า**
๑. ให้แง่คิดในเรื่องความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้งระหว่างแม่กับลูก และแสดงให้เห็นถึงภาวะจำเป็นที่บางครอบครัวต้องแยกกันอยู่
 ๒. แสดงถึงวิถีชีวิตและค่านิยมของสังคมไทยในสมัยก่อนซึ่งเด็กชายต้องบวชและเรียนเพื่อความก้าวหน้า
- ข้อสังเกต** ควรได้ศึกษาสภาพชีวิตของคนไทยสมัยก่อนเปรียบเทียบกับปัจจุบัน เพื่อความเข้าใจพฤติกรรมของตัวละครได้ชัดเจนขึ้น
- หนังสืออ้างอิง** ศิลปากร, กรม. เสภา เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

โคลงโลกนิติ

เสียนินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียดังศักดิ์สู่ประสงศ์	สิ่งรู้
เสียนรู้เร่งดำรง	ความสัตย์ ใ้หนา
เสียดัตย์อย่าเสียนู้	ชีพม้วยมรณา
ความรู้ยิ่งล้ำ	สินทรัพย์
คิดค่าควรเมืองนับ	ยิ่งไซ้
เพราะเหตุจักอยู่กับ	กายอาต- มาหา
โจรจักเบียนบ่ได้	เร่งรู้เรียนเอา
เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สติบพึง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิขิตสัง-	เกตว่าง เว้นหา
เว้นตั้งกล่าวว่ามี	ปราชญ์ได้ฤามี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

ศักดิ์	ศักดิ์ศรี
วงศ์หงส์	เชื้อสายกำเนิดสูง
ค่าควรเมือง	มีค่ายิ่งอันจะประมาณมิได้
อาต-มา	คือ อาตมา หมายถึงตัวตน
เบียนบ่ได้	เอาไปไม่ได้ เบียน คือ รบกวน, ทำให้เดือดร้อน
เว้นวิจารณ์	เว้นการคิดไตร่ตรอง
เว้นเล่า	เว้นการอธิบายถ่ายทอด
ลิขิต	เขียน

โคลงโลกนิติ

- ผู้ทรงนิพนธ์** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
- ที่มาของเรื่อง** โคลงโลกนิติเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีมาแต่โบราณก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระโคลงโลกนิติสำนวนเก่าให้ถูกต้องตามคาถาบาลี และทรงนิพนธ์บางโคลงขึ้นใหม่ โคลงโลกนิติสำนวนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้รับความนิยมแพร่หลาย
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** ให้คติในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าด้วยการรักษาความสัตย์ การมีความรู้ดี และการพัฒนาตนเป็นผู้รู้
- ข้อสังเกต** ๑. ทุกวรรคของโคลงโลกนิติมีความหมายลึกซึ้งทุกถ้อยคำ ต้องตีความอย่างพินิจพิจารณา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันให้แตกฉาน
๒. โคลงโลกนิติมีจำนวนมากและมีหลายบทที่ควรค่าแก่การท่องจำและนำไปใช้ประโยชน์
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ประชุมโคลงโลกนิติ**. หนังสือชุดวรรณกรรมภาคใต้ และคำสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.
_____. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

ช่วงชั้นที่ ๒
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖)
บทเลี๑ก

พฤษภกาสร ๔๔

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา ๔๖

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น ๔๘

ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ๕๐

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ๕๒

ผู้ชนะ ๕๔

เป็นมนุษย์หรือเป็นคน ๕๖

วิถีเด็กไทย ๕๘

ฟังใดได้รู้เรื่อง ๖๐

ดวงตะวัน ๖๒

พฤษภาศร

พฤษภาศร
โททนต์เส่งคง
นรชาติวางวาย
สถิตทั่วแต่ชั่วดี

อีกกฤษชรอันปลดปลง
สำคัญหมายในกายมี
มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
ประดับไว้ในโลกา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

พฤษภ	วั
ภาศร	ควาย
กฤษช	ช้าง
โททนต์	งาทั้งคู่
เส่ง	เขาสัตว์
นรชาติ	มนุษย์
อินทรีย์	ร่างกาย

พฤษภาสาร

- ผู้ทรงนิพนธ์** สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์ในพระนิพนธ์เรื่อง **คำฉันท์กฤษณาสอนน้อง** ซึ่งทรงนิพนธ์ขึ้นเพื่อสอนสตรีทั่วไป
- ฉันทลักษณ์** กาพย์ยานี ๑๑
- คุณค่า** ให้คิดว่ามนุษย์เมื่อถึงแก่กรรมร่างกายย่อมสลายไป แต่สิ่งที่ยังคงไว้ให้รำลึกถึง คือ ความดีและความชั่ว
- ข้อสังเกต** ศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญต่างๆ และพิจารณาว่าสอดคล้องกับข้อคิดในบทประพันธ์หรือไม่ เพื่อหาแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและไม่ประมาท
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ คำฉันท์กฤษณาสอนน้อง** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, ๒๕๑๐.
- **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

ปากเป็นเอกเหมือนเสมภมนตรีให้คนเชื่อ
 ฉลาดเหลือวาจาปรีชาฉาน
 จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ
 เป็นรากฐานเทิดตนพินล่ำเคี้ยว
 เลขเป็นโทโบราณท่านสั่งสอน
 เร่งสังวรเวียไว้ไชว่าเล่น
 การคำนวณควรชำนาญคุณหารเป็น
 ช่วยให้เห็นดีนักหนารู้ท่าคน
 หนังสือเป็นตรีวิชาปัญญาเลิศ
 เรียนไปเกิดรู้ไว้ไม่ไร้ผล
 ยามยากแสนแค้นคับไม่อัปจน
 ได้เลี้ยงตนด้วยวิชาหาทรัพย์ทวี
 ชั่วดีเป็นตราประทับไว้กับโลก
 ยามวิโยคชีพยับล้มร้างหนี
 ที่ศูนย์แท้ก็แต่ตัวส่วนชั่วดี
 คงเป็นที่ลือทั่วชั่วฟ้าดิน

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา

ปรีชา	ความรอบรู้ชัดเจน
เวียไว้	คล้องไว้, ทัดไว้ ในที่นี้หมายถึง ฟังไว้
ตรา	ประทับเป็นสำคัญ
วิโยค	การจากไป, การพลัดพราก
ศูนย์	หายสิ้นไป

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

- ผู้แต่ง** ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์พิมพ์รวมในหนังสือ **บทประพันธ์อธิบายสุภาษิต** ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้รวบรวมบทประพันธ์อธิบายสุภาษิตประจำเดือนของวรรณคดีสมาคมแห่งประเทศไทย และกำหนดเป็นหนังสืออ่านกวีนิพนธ์สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** ชี้ให้เห็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในชีวิต ได้แก่ การพูด การคิด คำนวณ การศึกษาเรียนรู้ และความตั้งงามตามลำดับ ให้ข้อคิดว่าสิ่งใดสำคัญอย่างไร สิ่งใดสำคัญที่สุดและเป็นสิ่งที่ควรจารึกจดจำ
- ข้อสังเกต** พิจารณาส่งเกตต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อชีวิต จัดลำดับความสำคัญให้เหตุผล และยกตัวอย่างจากบุคคลที่พบเห็นในสังคม แล้วลองเขียนแผนทชีวิต การเดินทางสู่อนาคตของตนเอง
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๑.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.
- _____. **หนังสืออ่านบทกวีนิพนธ์ บทประพันธ์อธิบายสุภาษิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๙๒.

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญญาติ; ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่;
ไทยอย่ามุ่งร้ายทำลายไทย,
ให้นานาภาษาเขานิยม
ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง,
ช่วยกันเต็มใจไฝ่ผดุง
ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า;

จะสามารถป้องกันชั้นแข็ง,
มายุทธ์แย่งก็จะปลาทไป
จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง.
ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง;
ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลกา.
บำรุงทั้งชาติศาสนา,
วัฒนาเถิดไทย, ไชโย!

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ยุทธ	ทำสงคราม
ปลาท	หนีไป
นานาภาษา	ชนชาติทั้งหลาย
ผดุง	ค้ำจุน, ระวัง

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น

ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มาของเรื่อง เป็นบทประพันธ์ใน**บทละครพูดคำกลอน เรื่อง พระร่วง** ซึ่งทรงแก้ไขดัดแปลงมาจาก**บทละครเรื่อง เรื่อง พระร่วง** โดยทรงนำเค้าเรื่องจากพงศาวดารเหนือ แล้วทรงดัดแปลงให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์

ฉันทลักษณ์ กลอนบทละคร

คุณค่า ปลุกใจให้แก่วิตในการปฏิบัติตนในฐานะเป็นคนไทย มีหน้าที่บำรุงชาติและพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ข้อสังเกต ควรฝึกร้องทำนองเพลงสากล เพื่อความสนุกสนานพร้อมเพรียง และอ่าน**บทละครพูดคำกลอน เรื่อง พระร่วง ฉบับสมบูรณ์**

หนังสืออ้างอิง มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **บทละครพูดคำกลอน เรื่อง พระร่วง.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ภาษาไทย ชุด**

พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ เล่ม ๒. ตามหลักสูตรการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,

๒๕๔๖.

ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

เราเกิดมาทั้งทีชีวิตหนึ่ง
ควรคะเนพึ่งตนทนกัดฟัน

กลีภิกษุพนิชยการงานมีเกียรติ
หรือจะชอบวิชาอุตสาหกรรม

เอาดวงใจเป็นทุนหนุนนำหน้า
เอาความเพียรเป็นยานประสานกัน

เงินและทองกองอยู่ประตู่หน้า
ทรัพย์ในดินสินในน้ำออกคล้ำไป

อย่าหมายพึ่งผู้ใดให้เขาหยัน
คิดบากบั่นตั้งหน้ามานะนำ

อย่าหยาบเหยียดพาลหาว่างานต่ำ
เชิญเลือกทำตามถนัดอย่าผิดวัน

เอาปัญญาเป็นแรงมุ่งแข่งขัน
ผลจะบรรลุลู่ประตู่ชัย

คอยเปิดอ้ายิ้มรับไม่ขับไล่

แหลมทองไทยพร้อมจะช่วยอำนวยเอย

เพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ

กลีภิกษุ งานเพาะปลูก

พนิชยการ การค้า

อุตสาหกรรม กิจกรรมที่ใช้ทุนและแรงงานเพื่อผลิตสิ่งของหรือจัดให้มีบริการ

ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

- ผู้แต่ง** นายเพิ่ม สวัสดิ์วรรณกิจ
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์พิมพ์รวมในหนังสือ **บทประพันธ์อธิบายสุภาษิต** ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้รวบรวมบทประพันธ์อธิบายสุภาษิตประจำเดือนของวรรณคดีสมาคมแห่งประเทศไทยและได้กำหนดเป็นหนังสืออ่านบทกวีนิพนธ์สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** ใช้การบอกเล่า และการเปรียบเทียบที่คมคายให้แง่คิดในการพึ่งตนเอง ด้วยความอดทน และมานะพยายาม รวมทั้งชี้ให้เห็นคุณค่าของอาชีพสุจริต
- ข้อสังเกต** ควรคิดพิจารณาว่าอาชีพที่มีเกียรติคืออย่างไร และทำอย่างไรจึงจะประกอบอาชีพอย่างมีเกียรตินั้น
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.
- _____. **หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ บทประพันธ์อธิบายสุภาษิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๙๒.

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

มวลมนุษยย์ผู้เปรี๊ยะ
เพราะใครไผ่ศึ่กษา
รู้กึ่จผึ่ดชอบหา
นี้แห่ละบุคคสผู้

มวลผู้ชูปรีชา
ผึ่ดชอบกอบไม่เกึ่น
ชื่อว่าปรีชาดี
ผู้ัน้จักพลันดล
ควรเราผู้เยาว์วึ่ย
อบรมบ่มวิทยา
ชั้นนี้จักชื่ว่า
ต้องหัดดัดสันดาน

ปรีชา เชี่ยวแฮ
ลึ่่งรู้
เหตุดสอ ด ส่องนา
เพ็ียบดว้กับความเจริญ

เสาะวิทยาไม่ห่างเหึ่น
รู้ด่าเนึ่นตามเหตุผล
ผึ่ดชอบมีพิจารณึ่ยล
พิพฒัน์พันจักพรรณนา
จงใฝ่ใจการศึ่กษา
ปรุงปรีชาให้เช็ยวชาญ
มีปัญญาไม่สมฐาน
กอบวิจารณึ่ใช้ปัญญา

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

พิจารณา ตริตรอง, ตรวจสอบตรา

พัฒนา ความเจริญ

พรณนา กล่าวเป็นเรื่องราวอย่างละเอียดให้ผู้รับสารนึกเห็นเป็นภาพ

สมฐาน คือ สมฐานะ เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ หรือตามความเป็นอยู่

สันดาน อุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิด

ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

- ผู้แต่ง** พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)
- ที่มาของเรื่อง** แต่งเพื่อสั่งสอนเยาวชน กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณานำมาจัดพิมพ์ในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๑ ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)
- ฉันทลักษณ์** เป็นโคลงสี่สุภาพและกาพย์ยานี ๑๑ ลักษณะเหมือนกาพย์เห่เรือ แต่ผู้ประพันธ์เรียกว่า โคลงสลับทกาพย์
- คุณค่า** ให้แง่คิดในการแสวงหาวิชาความรู้ และการดำเนินชีวิตที่ดี ทำให้เป็นผู้รู้และมีความเจริญก้าวหน้า
- ข้อสังเกต** คิดเพิ่มเติมและพิจารณาด้วยว่า นักเรียนจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร เพื่อให้เป็นผู้รู้ดีและผู้เจริญ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๑. ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐
- _____. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

ผู้ชนะ

เมื่อทำการสิ่งใดด้วยใจรัก
 ด้วยใจรักเป็นแรงที่เร้าเริง
 เมื่อทำการสิ่งใดใจบากบั่น
 ถึงเหนื่อยยากพากเพียรไม่ละวาง
 เมื่อทำการสิ่งใดใจจดจ่อ
 ทำด้วยใจเป็นชีวิตคอยติดตาม
 เมื่อทำการสิ่งใดใคร่ครวญคิด
 ใช้สมองตรองตริตคิดพิจารณา
 ความสำเร็จจะว่าไกลสักใซ่ที่
 ถ้าจริงจั่งตั้งใจไม่ยากเย็น

ถึงงานหนักก็เบาลงแล้วครึ่งหนึ่ง
 ให้มุ่งมั่นฝืนถึงซึ่งปลายทาง
 ไม่ไหวหวั่นอุปสรรคเป็นขวากขวาง
 งานทุกอย่างสำเร็จเพราะกล้าพยายาม
 คอยเต็มต่อตั้งจิตไม่คิดขาม
 บังเกิดผลงอกงามตามต้องการ
 เห็นถูกผิดแก้ไขให้พ้นผ่าน
 ปราบกฏงานก้าวไกลไม่ลำเค็ญ
 จะว่าไกลฤกษ์มีอยู่ให้เห็น
 และจะเป็นผู้ชนะตลอดกาล

บุญเสริม แก้วพรหม

เร้าเริง คอยปลุกเร้ากระตุ้นใจ

ขาม คร้าม, เกรง

ผู้ชนะ

- ผู้แต่ง** นายบุญเสริม แก้วพรหม
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุด **พื้นฐานภาษา** **ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่ม ๑** ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ของ กระทรวงศึกษาธิการ
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** ใฝ่แก้คิดและแนวทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ สอดคล้องกับหลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความรัก หรือความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความสนใจเอาใจใส่) วิมังสา (การใคร่ครวญพิจารณาหาเหตุผล)
- ข้อสังเกต** พิจารณานำข้อคิดจากบทประพันธ์ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทย ชุด พื้นฐานภาษา** **ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เล่ม ๑**. ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๘.
- _____. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต** **วรรณคดีลำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖**. ตามหลักสูตรการศึกษา **ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง
ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน

ใจสะอาด ใจสว่าง ใจสงบ
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา

ใจสกปรกมีดมีขวและร้อนร้าว
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประเวง

คิดดูเถิดถ้าใครไม่ยอมตก
ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย

เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แหวขน
ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา

ถ้ามีครบควรเรียกมนุษย์
เปรมปรีดาคืนวันสุขสันต์จริง

ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
แต่ในสิ่งนำตัวกลัวอบาย

จงรีบยกใจตนรีบชวนชวาย
ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชื่อนอเอย

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือ พุทธทาสภิกขุ

ยุง	นกยุง
ใจสะอาด	ใจที่บริสุทธิ์ผ่องใส
ใจสว่าง	ใจที่รู้แจ้ง
ใจสงบ	ใจที่นิ่ง ระวัง
มนุษย์	มนุษย์ หมายถึง ผู้มีจิตใจสูง
อบาย	ที่ที่ปราศจากความเจริญ
ประเวง	หน่วงไว้ให้เห็นช้า
เปรมปรีดา	ปลาบปลื้มใจ
เชื่อน	ชักช้า

เป็นมนุษย์หรือเป็นคน

- ผู้แต่ง** พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า ท่านพุทธทาส หรือพุทธทาสภิกขุ
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจคนทั้งหลายให้เป็นคนดีของสังคม
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** ให้แง่คิดการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการใช้คำง่าย สื่อความเข้าใจ ชัดเจน และใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ
- ข้อสังเกต** ควรอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เกี่ยวกับความหมายของคำใจ ในบทประพันธ์นี้ เช่น ใจสูง ใจต่ำ ฯลฯ
- หนังสืออ้างอิง** ธรรมโกศาจารย์, พระ. (เงื่อม อินฺทปญฺโญ). **หัวข้อธรรมในคำกลอนท่านพุทธทาส (ฉบับสมบูรณ์)**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, [ม.ป.ป.].
ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖**. ตามหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
๒๕๔๘.

วิถีเด็กไทย

เด็กเอ๋ยเด็กไทย
 เต็บใหญ่ภายนอกหน้า
 แสงแห่งปัญญา
 ส่องทางให้คน
 คิดดีทำดี
 ชีวิตร่มเย็น
 ชยันสรรคส์สร้าง
 รู้เก็บรู้ใช้
 ดำรงเอกลักษณ์
 เสน่ห์ประเพณี
 ควรเห็นคุณค่า
 มีความภูมิใจ

ตั้งใจศึกษา
 วิชาเลี้ยงตน
 มีค่ามากล้ำ
 พันความล้ำเคิญ
 ไม่มียากเข็ญ
 เป็นสุขกายใจ
 อยู่อย่างเป็นไทย
 ทำในสิ่งดี
 มีศักดิ์มีศรี
 มีอยู่คู่ไทย
 รักษาเอาไว้
 ในชาติของเรา

มิ่งขวัญ กิตติวรรณกร

ล้ำเคิญ

ล้ำบาก, ยากแค้น

เอกลักษณ์

ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน

วิถีเด็กไทย

- ผู้แต่ง** นางมิ่งขวัญ กิตติวรรณกร
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อเป็นบทอาขยานสำหรับนักเรียนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘
- ฉันทลักษณ์** กลอนสี่
- คุณค่า** เสนอแนวทางปฏิบัติตนสำหรับเด็กไทย ที่สอดคล้องกับโลกปัจจุบัน และเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของชาติที่ควรภูมิใจ
- ข้อสังเกต** คิดแนวทางปฏิบัติที่ดีสำหรับเด็กไทยเพิ่มเติมจากบทประพันธ์

ฟังไต่ได้รู้เรื่อง

ฟังไต่ได้รู้เรื่อง
เปรียบลิ้นชินน้ำตาล
ฟังไต่ไม่รู้ความ
เปรียบจวกตักไต่ไต่

ก็ปราดเปรื่องปรีชาชาญ
รู้สรวานชาบชานใจ
วิชาทราวมจะงามไหน
ไปรู้รสหมดทั้งมวล

ชิต บุรทัต

จวก เครื่องใช้ตักแกงหรือตักข้าว ทำด้วยกะลามะพร้าว มีด้ามถือ

ฟังได้รู้เรื่อง

- ผู้แต่ง** นายชิต บุรทัต
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อให้ข้อคิดแก่ผู้อ่าน พิมพ์ในวารสาร **นิจกาลานุสร**
- ฉันทลักษณ์** กาพย์ยานี ๑๑
- คุณค่า** ใช้การเปรียบเทียบ และการตั้งคำถามกระตุ้นให้เห็นหลักและความสำคัญของการฟัง ว่าเมื่อรับสารแล้วต้องรู้เรื่อง เข้าใจความคิดที่อยู่ในเรื่องนั้น จึงจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งในการอ่านก็ใช้หลักการเดียวกัน
- ข้อสังเกต** คิดพิจารณาว่าอะไรเป็นสาเหตุให้การฟังล้มเหลว และจะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการฟัง รวมทั้งมีทักษะใดหรือสิ่งใดอื่นอีกบ้างที่จะช่วยส่งเสริมให้เราเป็นผู้รู้
- หนังสืออ้างอิง** ชิต บุรทัต. **นิจกาลานุสร**, อ่างใน อาจิณ จันทรมพร (รวบรวม). **วรรณคทอง**
ในวรรณคดี เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๔.

ดวงตะวัน

ดวงเอ๋ยดวงตะวัน
หนึ่งเท่านั้นเยี่ยมฟ้าน่าพิศวง
ทำหน้าที่ไม่ล่าเอียงแสนเที่ยงตรง
เด่นดำรงเป็นหลักจักรวาล
แยกทิวาราตรีให้มื่ออยู่
อีกฤดูวนเวียนเปลี่ยนผันผ่าน
ยุคิธรรมสุจริตนิจกาล
ใครนึ่ก็คร้านดูตะวันเร่งหมั่นเอ๋ย

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

พิศวง	แปลกใจ, สงสัย
ทิวา	กลางวัน
ราตรี	กลางคืน

ดวงตะวัน

- ผู้แต่ง** ศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อสอนเยาวชน เป็นบทประพันธ์พิมพ์ในหนังสือ เรื่อง **จากใจแม่** ซึ่งแต่งเป็นจดหมายสอนลูก
- ฉันทลักษณ์** กลอนดอกสร้อย
- คุณค่า** ใช้การยกตัวอย่างกระตุ้นให้คิดเปรียบเทียบเพื่อให้ตระหนักในภาระหน้าที่ที่แต่ละคนพึงมี เช่นเดียวกับการทำหน้าที่ของดวงอาทิตย์
- ข้อสังเกต** ควรคิดพิจารณาถึงภาระหน้าที่ของนักเรียนในวัยเยาว์ และภาระหน้าที่ของคนในวัยต่างๆ เช่น เมื่อโตเป็นหนุ่มสาว และเป็นผู้ใหญ่
- หนังสืออ้างอิง** ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. **จากใจแม่**. พระนคร : โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ, ๒๕๐๙.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย **จากใจแม่**
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕-๖. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๗.

ช่วงชั้นที่ ๓
(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓)
บทหลัก

นिरาศภูเขาทอง ๖๖

โคลงโลกนิติ ๖๘

โคลงสุภาษิตนฤมุนาการ ๗๐

บทเสภาสามัคคีเสวก ตอน วิศวกรรมา ๗๒

อิศรญาณภาษิต ๗๔

บทพากย์เอราวัณ ๗๖

นิราศภูเขาทอง

มาถึงบางธรณีทวีโสภ
 โอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น
 เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ตำหนี่
 ล้วนนามเห็นเจ็บแสบคับแคบใจ
 ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
 เตี้ยนมอญถอนใจทุกเหมือนตุ๊กตา
 โอ้สามัญผันแปรไม่แท้เที่ยง
 หนีหรือจิตคิดหมายมีหลายใจ
 ถึงบางพุดพุดดีเป็นศรีศักดิ์
 แม้นพุดชั่วตัวตายทำลายมิตร

ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
 ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
 ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
 เหมือนนกไรรังเร่อยู่เอกา
 ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
 ทั้งผิดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย
 เหมือนอย่างเหยียงชายหญิงทิ้งวิสัย
 ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด
 มีคนรักรสถ้อยอ่อยจิต
 จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพุดจา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

สุธา คือ พสุธา แผ่นดิน

สี่หมื่นสองแสน ในที่นี้คือสองแสนสี่หมื่น เป็นการคิดพื้นที่โลกตามคติโบราณในตำราไตรภูมิพระร่วง

แดนไตร โลกทั้งสาม ได้แก่ สวรรค์ มนุษย์ บาดาล

จับเขม่า การแต่งผมของหญิงสมัยโบราณ ใช้เขม่าเป็นละอองดำที่เกิดจากควันไฟหรือดินปืนผสมกับน้ำมันหอม

นิราศภูเขาทอง

- ผู้แต่ง** พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** สุนทรภู่แต่งนิราศเรื่องนี้ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สันนิษฐานว่าราว พ.ศ. ๒๓๗๑ เมื่อครั้งอุปสมบทและจำพรรษาอยู่วัดราชบูรณะหรือวัดเสียบ และได้เดินทางไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทอง ณ วัดภูเขาทอง อันเป็นวัดโบราณในพระนครศรีอยุธยา
- ฉันทลักษณ์** กลอนนิราศ หรือกลอนเพลงยาว
- คุณค่า** นิราศภูเขาทองเป็นนิราศเรื่องเอกของสุนทรภู่ ใช้ถ้อยคำสละสลวย ไพเราะด้วยทำนองกลอน ให้คติข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตอย่างคมคาย ลึกซึ้ง ทำให้ได้รับยกย่องจากรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดแห่งนิราศ
- ข้อสังเกต** นิราศโดยทั่วไปผู้แต่งมักพรรณนาถึงนางอันเป็นที่รักที่ต้องพลัดพรากจากกัน แต่ในนิราศภูเขาทองนี้ กวีบันทึกสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ และการทำมาหากินของผู้คนที่กวีได้พบเห็นตามรายทางที่ผ่านไป ให้ประโยชน์ในการศึกษาสังคมสมัยนั้น
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสืออ่านภาษาไทย สำหรับรายวิชา ท ๔๐๑, ท๔๐๒**
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
 ลาดพร้าว, ๒๕๒๐.
 ศิลปากร, กรม. **ชีวิตและงานของสุนทรภู่.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : บรรณาการ,
 ๒๕๑๙.

โคลงโลกนิติ

พระสมุทฺรสุดลิก้าน
 สายดิ่งทิ้งทอดมา
 เขาสูงอาจวัดวา
 จิตมนุษย์นี้ไซ้ไร

ก้านบัวบอกลิก้าน
 มารยาทส่อสันดาน
 โฉดฉลาดเพราะคำขาน
 หย่อมมญาเหี่ยวแห้งเร็ว

โคควายวายชีพได้
 เป็นสิ่งเป็นอันยัง
 คนเต็ดดับสูญสัง-
 เป็นชื่อเป็นเสียงได้

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว
 หาง่าย หลายหมื่นมี
 เพื่อนตาย ถ้ายแทนซี-
 หายาก ฝากผีไซ้

คณนา
 หยั่งได้
 กำหนด
 ยากแท้หยั่งถึง

ชลธาร
 ชาติเชื้อ
 ควรทราบ
 บอกร้ายแสดลงดิน

เขาหนิง
 อยู่ไซ้ไร
 ขารร้าง
 แต่ร้ายกับดี

แห่งหนี่
 มากได้
 วาอาตม์
 ยากแท้จักหา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

สายดิ่ง เชือกที่ปลายด้านหนึ่งผูกติดกับลูกดิ่ง ใช้วัดความลึกของน้ำ

มญา คือ หญา เป็นคำเอกโทษ

โคลงโลกนิติ

- ผู้แต่ง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
- ที่มาของเรื่อง** โคลงโลกนิติมีที่มาจากคัมภีร์โลกนิติซึ่งเป็นคัมภีร์คำสอนของอินเดียโบราณ แนะนำแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** โคลงโลกนิติเป็นวรรณคดีคำสอนที่คนไทยรู้จักและถ่ายทอดสืบต่อกันมาช้านาน มีเนื้อหาหม่อมสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมนิยมใช้กลวิธีเปรียบเทียบกับสิ่งที่เห็นได้ใกล้ตัว
- ข้อสังเกต** ในการแต่งร้อยกรองประเภทโคลงสุภาพ มีข้อบังคับหลักคือการใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์เอกซึ่งอาจใช้คำตายแทนได้ และใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์โทให้ถูกต้องตรงตามฉันทลักษณ์ แต่กรณีที่ไม่สามารถใช้คำที่มีรูปวรรณยุกต์เอกหรือโทตามต้องการได้ จะใช้คำเอกโทษ คือคำที่ปกติใช้ไม้โท แต่เปลี่ยนใช้ไม้เอกแทนเสียงเดียวกัน เช่น หญ้า เป็น ฎ้า หรือใช้คำโทโทษคือคำที่ปกติใช้ไม้เอก แต่เปลี่ยนใช้ไม้โทแทนเสียงเดียวกันในคำบังคับ เช่น ง่าย เป็น หง้าย
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **โคลงโลกนิติ**. พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร หนังสือชุดวรรณกรรมภาคใต้และคำสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.
- _____. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน **สารัตถะทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑. ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

โคลงสุภาชิตนฤทมนการ

๑ . เพราะความดีทั่วไป

ทำดีไปเลือกเว้น	ผู้ใด ไตเฮย
แต่ผูกไมตรีไป	รอบข้าง
ทำคุณอุตหนุนใน	การชอบ ธรรมนา
ไว้ศัตรูปองมล้าง	กลับช่องสรรเสริญ

๓. เพราะถามฟังความก่อนตัดสิน

ยินคดีมีเรื่องน้อย	ใหญ่ไฉน กิติ
ยังบ่งเห็นไป	เด็ดด้วน
ฟังตอบขอคำไข	คิดใคร่ ครวญนา
ห่อนตัดสินห้วนห้วน	เหตุด้วยเบาความ

๔. เพราะคิดเสียก่อนจึงพูด

พาที่มีสติระง	รอคิด
รอบคอบชอบแลผิต	ก่อนพร้อง
คำพูดฟางลิขิต	เขียนร่าง เรียงแฮ
ฟังเพราะเสนาะต้อง	โสตทั้งห่างภัย

๗. เพราะขอโทษบรรดาที่ได้ผิด

ใดกิจผิดพลาดแล้ว	ไปละ สีมเสย
หย่อนทิวี่มานะ	อ่อนน้อม
ขอโทษเพื่อคารวะ	วายบาท หมางแฮ
ดีกว่าปดอ้อมค้อม	คิดแก้โดยโกง

ขอบ ตอบ

ต้องโสต ถูกหู ในที่นี้หมายถึง พูดนำฟัง

ทิวี่ ความคิด, ความอวดดีถือถือดี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โคลงสุภาชิตนฤทมนการ

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลจากบทประพันธ์ภาษาอังกฤษ แล้วนำมาทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ สอนแนวทางที่ควรประพฤติ ๑๐ ประการ ชื่อว่า ทศนฤทมนการ หมายถึง กิจ ๑๐ ประการที่ผู้ประพฤติดังไม่เคยเสียใจ
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** เป็นโคลงสี่สุภาพที่ใช้ถ้อยคำอ่านเข้าใจง่ายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการครองชีวิต โดยรู้จักไตร่ตรองและอดกลั้นก่อนพูดหรือทำสิ่งใด รวมทั้งการยอมรับผิด
- ข้อสังเกต**
๑. โคลงสุภาชิตนฤทมนการมีเนื้อความที่แสดงคุณค่าการประพฤติดีในการใช้ชีวิตในสังคมอันเป็นสากลนิยมซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมของคนไทยที่มีมาแต่เดิม
 ๒. โคลงสุภาชิต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอีกหลายเรื่อง ซึ่งล้วนทรงคุณค่าควรได้ศึกษาทำความเข้าใจ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ประชุมโคลงสุภาชิต**. พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือชุดวรรณกรรมภาคีและคำสอน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.
- _____. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

บทเสภาสามัคคีเสวก

ตอน วิศวกรรมา

อันชาติใดไร้ศานตีสุขสงบ
 ณ ชาตินั้นนรชนไม่สนใจ
 แต่ชาติใดรุ่งเรืองเมืองสงบ
 ย่อมจำนงศิลปะสง่างาม

อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์
 ใครใครเห็นไม่เป็นที่จำเรียดา
 ศิลปกรรมนำใจให้สร้างโคก
 จำเรียดาพาใจให้สบาย

แม้ผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม
 เพราะขาดเครื่องระยับบัวราคาญ
 เพราะการช่างนี้สำคัญอันวิเศษ
 จึงยกย่องศิลปกรรมนั้นทั่วไป

ต้องมีวรบรรณรอนหาผ่อนไม่
 ในกิจศิลปะวิไลละวาดงาม
 ว่างการบอริพลอันล้นหลาม
 เพื่ออร่ามเรื่องระยับประดับประดา
 เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
 เขาจะพากันแย้มให้อับอาย
 ช่วยบรรเทาทุกข์ในโลกให้เหือดหาย
 อีกร่างกายก็จะพลอยสุขสราญ
 เมื่อถึงยามเศร้าอรุณาสงสาร
 โสภิตใดจะสมานซึ่งดวงใจ
 ทุกประเทศศานาทั้งน้อยใหญ่
 ศรีวิไลวิลาสดีเป็นศรีเมือง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิศวกรรมา คือ พระวิศวกรรมา เทพผู้มีความเชี่ยวชาญในการช่างสาขาต่าง ๆ

นรชน คน

ละวาด วาด

นาริน ผู้หญิง, นาง

บรรโลม คือ ประโลม ทำให้พึงใจ

บทเสภาสามัคคีเสวก

ตอน วิศวกรรมา

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทสำหรับขับเสภาอธิบายนำเรื่องการพื่อนรำตอนต่างๆ ในตอนนี้ กล่าวสรรเสริญพระวิศวกรรมา
- ฉันทลักษณ์** กลอนเสภา
- คุณค่า** แสดงความสำคัญของศิลปะต่อบุคคลและต่อชาติบ้านเมือง รวมทั้งเป็นเครื่องชักนำให้ได้รับความสุข
- ข้อสังเกต** ๑. คำ เสวก อ่านว่า เส-วก หมายถึง ข้าราชการในสำนัก บางครั้งใช้ว่า เสวี
๒. บทเสภาสามัคคีเสวก นอกจาก ตอน วิศวกรรมา แล้ว ยังมีตอนอื่นอีกรวม ๔ ตอน ล้วนเป็นบทประพันธ์ชั้นเยี่ยมที่มุ่งเสนอแนวคิดมากกว่าการเล่าเรื่อง สามารถนำมาเป็นเครื่องสนับสนุนให้คนไทยรักและภูมิใจในความเป็นชาติไทยแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **บทละครรำ เรื่อง พระเกียรติรถ บทละครเบิกโรงเรื่องตึกดำบรรพ์ บทเสภา เรื่อง พญาราชवंสสัน กับ สามัคคีเสวก.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๖.

อิศรญาณภาษิต

ชายข่าวเปลือกหญิงข่าวสารโบราณว่า	น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอชฌาสัย
เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ	รักกันไว้ดีกว่าชังระวังการ
ผู้ใดดีดีต่ออย่างอกิจ	ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ
สิบตีก็ไม่ถึงกับกิ่งพาล	เป็นชายชาญอย่าเพื่อคาดประมาทชาย
รักสั้นนั้นให้รู้อยู่เพียงสั้น	รักยาวนั้นอย่าให้เย็นเกินกฎหมาย
มิใช่ตายแต่เขาเราก็ตาย	แหงนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา
อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย	น้ำตาลข้อยอมมากเมื่อไรได้หนักหนา
อย่านอนเปล่าเอากระจกยกออกมา	ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน

หม่อมเจ้าอิศรญาณ

อชฌาสัย ความมีน้ำใจเกื้อกูลกัน

อย่างอกิจ ในที่นี้หมายถึง อย่าง่อเรื่องไม่ดี

อิศรญาณภาษิต

- ผู้แต่ง** หม่อมเจ้าอิศรญาณ
- ที่มาของเรื่อง** ทรงนิพนธ์ขึ้นเพื่อให้ข้อคิดเป็นคติเตือนใจ มีหลายบทที่ยังเป็นที่นิยมท่องจำกันจนถึงปัจจุบัน
- ฉันทลักษณ์** กลอนเพลงยาว
- คุณค่า** มีเนื้อหาเป็นคำสอนที่หลากหลาย ใช้อ้อยคำง่าย มีความไพเราะ ให้แง่คิดที่เฉียบคม และความหมายที่กินใจ
- ข้อสังเกต** ๑. ควรได้ศึกษาความหมายในบทประพันธ์ **อิศรญาณภาษิต** ฉบับสมบูรณ์ เพื่อเข้าใจแนวคิด ค่านิยมและความเชื่อของคนไทยสมัยก่อน
๒. บทที่ว่า “รักสั้นนั้นให้รู้อยู่เพียงสั้น รักยาวนั้นอย่าให้เย็นเกินกฎหมาย” เข้าใจว่าผู้ประพันธ์นำสำนวนไทย “รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ” มาดัดแปลงขยายความ สำนวนเดิมมีความหมายว่า รักจะอยู่ด้วยกันนานๆ ให้ตัดความคิดอาฆาตพยาบาท แต่ถ้าคิดอาฆาตพยาบาทต่อไป มิตรภาพก็จะสิ้นสุดโดยเร็ว สำนวนที่ขยายต่อมีความหมายเพิ่มเติมว่า ทั้งรักสั้นหรือรักยาวก็ให้มีความพอเหมาะพอดี และอยู่ในกรอบของกฎหมาย
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจิตรชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
- อิศรญาณ, หม่อมเจ้า. **สุภาษิตอิศรญาณ ใน สุภาษิตพระร่วงและสุภาษิตอิศรญาณ.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

บทพากย์เอราวัณ

อินทรีชิตบิตเบียนกายิน	เหมือนองค้อมรินทร์
ทรงคชเอราวัณ	
ช้างนิรมิตฤทธิแรงแข็งขัน	เผือกม่วงผิวพรรณ
สี่สังข์สะอาดโอฬาร	
สามลีสสามเศียรโสภา	เศียรหนึ่งเจ็ดงา
ตั้งเพชรรัตนรุจี	
งาหนึ่งเจ็ดโบกขรณี	สระหนึ่งย่อมมี
เจ็ดกออุบลบันดาล	
กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมัลย์	ดอกหนึ่งแบ่งบาน
มีกลีบได้เจ็ดกลีบผกา	
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดองค์โสภา
แห่งน้อยลำพานงพาล	
นางหนึ่งย่อมมีบริวาร	อีกเจ็ดเขาวมัลย์
ล้วนรูปนิรมิตมารยา	
จับระบำรำร่ายสำหา	ชำเลื่องหางตา
ทำที่ดั่งเทพอัปสร	
มีวิมานแก้วงามบวร	ทุกเทศกฤษร
ตั้งเวไชยันต์อมรินทร์	

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

บิตเบียนกายิน แปลงกาย

โบกขรณี สระบัว

ผกา ดอกไม้ ในที่นี้หมายถึง ดอกบัว

เวไชยันต์ คือ เวชยันต์ หรือ ไวยยันต์ เป็นชื่อวิมานหรือรถทรงของพระอินทร์

อมรินทร์ ผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดา ในที่นี้หมายถึง พระอินทร์

บทพากย์เอราวัณ

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง** เนื้อเรื่องมาจากเรื่อง **รามเกียรติ์** ตอน คีทอินทรชิต กวีในสมัยอยุธยา นำมาแต่งเป็นบทพากย์สำหรับแสดงหนังใหญ่และโขน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่
- ฉันทลักษณ์** กาพย์ฉับ ๑๖
- คุณค่า** มีคุณค่าโดดเด่นด้านสำนวนโวหารที่ไพเราะ มีการใช้ภาพพจน์ และเลือกสรรถ้อยคำมาพรรณนาให้เห็นความงามหรือสุนทรียภาพ
- ข้อสังเกต** เอราวัณ หรือไอยราวัณเป็นเทพบุตรองค์หนึ่งซึ่งเป็นบริวารของพระอินทร์ เมื่อพระอินทร์จะเสด็จไปที่ใด เอราวัณเทพบุตรก็จะนิมิตตนเป็นช้างทรงคนไทยส่วนใหญ่รู้จักเอราวัณในฐานะช้างทรงของพระอินทร์ ซึ่งมักปรากฏเป็นรูปปั้น เป็นส่วนประกอบของสถาปัตยกรรม และจิตรกรรมต่างๆ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจิตร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.
พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. **เรื่องพระราม.** พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานนิทรรศการ พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ณ หอสมุดแห่งชาติ วันที่ ๒๐-๒๘ กันยายน ๒๕๑๔. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๔.

ช่วงชั้นที่ ๓
(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓)
บทเสด็จ

รามเกียรติ์ ตอน ศีกอินทรชิต ๘๐

บุพการี ๘๑

อย่าเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว ๘๔

วัฒนธรรม ๘๖

พอใจให้สุข ๘๘

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง ๙๐

พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ ๙๑

พระอภัยมณี ตอน อุศเรนตีเมืองผลึก ๙๔

พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่ ๙๖

รามเกียรติ์

ตอน คีกรินทร์ชิต

บุษเออยบุษบกแก้ว	สีแวแสงวับฉายฉาน
ห้ายอดเห็นเยี่ยมเทียมวิมาน	แก้วประพาฬกาบเพชรสลักกัน
ชั้นเหมซ้อห้อยลั่นพลอยบุษย์	บัลลังก์ครุฑลายเครือกระหนกคั่น
ภาพรายพื่นรูปเทวีญ	คนธรรพ์คั่นเทพกินนร
เลื่อนเมฆลอยมาในอากาศ	อำไพโอภาสประภัสสร
ไขแสงแข่งสีศศิธร	อัมพรเอี่ยมพื่นโพยมพราย
ตั้งพระจันทร์เดินจรส่องดวง	แลเฉิดลอยช่วงจรัสฉาย
ดาวกลาดตาชเกลื่อนเรียงราย	เร็วคล้ายรีบเคลื่อนเลื่อนลอยมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

บุษบก	เรือนยอดขนาดเล็ก ด้านข้างโปร่ง สำหรับเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน หรือบุคคลที่ยิ่งใหญ่ หรือประดิษฐานปูชนียวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ในวรรณคดีอาจแต่งให้บุษบกเคลื่อนที่ไปในท้องฟ้าได้
แก้วประพาฬ	แก้วสูงค่า สีแดง
เหม	ทอง
พลอยบุษย์	พลอยสีเหลือง
บัลลังก์ครุฑ	บัลลังก์มีรูปครุฑ ซึ่งเป็นพญานกในเทพนิยาย เป็นพาหนะของพระนารายณ์
กระหนก	ชื่อลายแบบไทยประเภทหนึ่ง ใช้ผูกเขียนเป็นลวดลายมีทั้งระบายสี ปิดทองรดน้ำ ปั้น หรือแกะสลัก
คนธรรพ์	ชาวสวรรค์พวกหนึ่ง เป็นบริวารท้าวอตรฐ มีความชำนาญในวิชาดนตรีและขับร้อง
โพยม	ท้องฟ้า, อากาศ

รามเกียรติ์

ตอน ศีกอินทรชิต

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
- ที่มาของเรื่อง** บทประพันธ์นี้อยู่ในบทละคร เรื่อง **รามเกียรติ์** ตอน ศีกอินทรชิต ศีกครั้งนั้นพระลักษมณ์ต้องศรอินทรชิต พระรามเสียพระทัยจนสลบไป นางสีดานั่งบุษบกแก้วไปดูกองทัพฝ่ายพระราม เข้าใจว่าพระรามสิ้นชีพ แต่นางตรีชฎาซึ่งไปด้วย ยืนยันว่าพระรามยังมีชีวิตอยู่ เพราะบุษบกนั้นเป็นบุษบกเสี่ยงทาย ถ้าหญิงหม้ายนั่ง บุษบกจะไม่ลอย
- ฉันทลักษณ์** กลอนบทละคร
- คุณค่า** พรรณนาลักษณะของบุษบกให้ภาพชัดเจน สรรคามาใช้อย่างประณีต และไพเราะอย่างยิ่ง ด้วยถ้อยคำที่มีสัมผัสพยัญชนะเป็นคู่ๆ ในแต่ละวรรค เช่น สีแววแสงวับ ห้ายอดเห็นเยียม
- ข้อสังเกต** ควรสังเกตการใช้ถ้อยคำพรรณนาลักษณะของบุษบก ให้เห็นภาพบุษบกที่งดงามวิจิตรบรรจง
- หนังสืออ้างอิง** พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ **บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๐.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สาระดัดละทัษสัมพันธ์ เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

บุพการี

ใครแทนพ่อแม่ได้	ไปมี เลยท่าน
คือคุณจันทร์สุรีย์ศรี	สว่างหล้า
สิ้นท่านท้าวปฐพี	มีดหม่น
หมอมิ่งขวัญซ่อนหน้า	นั่งน้ำตาไหล
พ่อแม่เสมอพระเจ้า	บนสวรรค์
ลูกหนึ่งน้อมมิ่งขวัญ	กราบไหว้
น้ำตาต่างรสสุคันธ์	อบร่ำ หอมฤ
หอมค่าน้ำใจไซ้	ท่านให้หมดเสมอ
ถึงตายเกิดใหม่ซ้ำ	โฉนสนอง
คุณพ่อแม่ทั้งสอง	สั่งฟ้า
น่านมที่ลูกรอง	ดูดีเต็ม
หวานใหม่ในชาติหน้า	ก็หล้าฤสลาย
รอยเท้าพ่อแม่ได้	เหยียบบลง ไตแล
เพียงแค่ฝุ่นธุลีผง	ค่าไร่
กราบรอยท่านมิ่งมง-	คลคู่ ใจนา
กายสิทธิ์ใส่เกล้าไว้	เพื่อให้ขวัญขลัง

สุรีย์ศรี พระอาทิตย์, ดวงตะวัน
 หล้า โลก, แผ่นดิน
 ปฐพี แผ่นดิน
 รสสุคันธ์ กลิ่นหอม
 ธุลี ละออง, ฝุ่น
 กายสิทธิ์ มีฤทธิ์เดชต่างๆ ในตัว

อังคาร กัลยาณพงศ์

บุพการี

- ผู้แต่ง** อังคาร กัลยาณพงศ์
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์อยู่ในหนังสือรวมกวีนิพนธ์ เรื่อง **ปณิธานกวี** ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่ารางวัลซีไรต์ ประเภท กวีนิพนธ์ ประจำปี ๒๕๒๙
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** เป็นบทประพันธ์ที่แต่งอย่างประณีตแล่งงดงาม ใช้โวหารอุปมาอุปไมยที่คมคาย แสดงถึงความรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณของบิดามารดา และสะท้อนค่านิยมของคนไทยในเรื่องความกตัญญูรู้คุณของบิดามารดา
- ข้อสังเกต** ๑. อาจคิดเพิ่มเติมว่าในวัยศึกษาเล่าเรียนและในอนาคต นักเรียนจะตอบแทนพระคุณของบิดามารดาซึ่งมีค่ามหาศาลได้อย่างไรบ้าง
๒. ศึกษาจินตนาการของกวี และการใช้โวหารอุปมาอุปไมยอย่างไรเพราะ สละสลวยและลึกซึ้งน่าสนใจ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สาระดัดละทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.
อังคาร กัลยาณพงศ์. **ปณิธานกวี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : กระวี, ๒๕๒๙.

อย่าเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว

อย่า นิยมสิ่งร้ายชอบ	ชม ชั่ว
เห็น สนุกทุกข์ถึงตัว	จึง รู้
กง จักรว่าดอกบัว	บอ กรับ เร็วแฮ
จักร พัดเศียรร้องอู้	จึง รู้ผิดตน
อย่า นิยมสิ่งทุกข์	เห็น สนุกกลับทุกข์ทน
กง จักรว่าบัวจน	จักร พัดตนจึงรู้ตัว
ว่า โอ้เราหีชั่ว	ชอ บกรรม ชั่วนา
เป็น ออกตัญญูทำ	โทษ ไว้
ดอก บัวชั่วเนตรนำ	นึ กชอบ
บัว กลับเป็นจักรได้	ตั้ง นี้กรรมสนอง
ว่า โอ้ตัวเรานั้น	เป็น ออกตัญญูมัวหมอง
ดอก บัวชั่วจิตจง	บัว ผิดปองเป็นจักรไป

พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

จักร หรือ **กงจักร** อาวุธมีรูปเป็นวงกลม มีแฉกคมอยู่โดยรอบ
ออกตัญญู ไม่รู้คุณที่ผู้อื่นทำแก่ตน

อย่าเห็นกงจักรว่าเป็นดอกบัว

- ผู้แต่ง** พระยาอุปกิตศิลปสาร (หิ้ม กาญจนานีชีวะ)
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์ประกอบในงานเขียน เรื่อง *ไขภาษา* อยู่ในภาค “เกร็ดภาษาไทย” ในหนังสือ **ชุมนุมนิพนธ์ อ.น.ก.** ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (หิ้ม กาญจนานีชีวะ) พิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านผู้นิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ อ.น.ก. เป็นนามปากกาซึ่งย่อมาจากราชทินนามและนามเดิมของท่านผสมกัน *ไขภาษา* เป็นงานเขียนบันทึกความรู้และข้อคิด อธิบายความหมายของสำนวนให้เข้าใจตรงกัน จบตอนหนึ่งมี “นิคมพจน์” ลักษณะเป็นกาพย์ห่อโคลง กล่าวย่อและซ้ำความเดิมช่วยความเข้าใจให้จดจำง่ายยิ่งขึ้น กาพย์ห่อโคลงสุภาพชนิดนี้ได้เนื้อเรื่องจากนิทานชาดกเรื่อง **มิตตวินทุกชาดก**
- ฉันทลักษณ์** กาพย์ห่อโคลง
- คุณค่า** สอนให้เห็นโทษของความเป็นคนอกตัญญูและไม่ให้เห็นผิดเป็นชอบ
- ข้อสังเกต** จักร โดยทั่วไปหมายถึง อารูธของพระนารายณ์ที่ใช้ปราบปรามพวกข้าศึก แต่เครื่องลงโทษที่พัดหัวสัตว์วันรานั้นเรียกว่า กงจักร
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน สาระดละทักษะสัมพันธ์ เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.
- _____. บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

วัฒนธรรม

ในโลกนี้มีอะไรเป็นไทยแท้
 ซึ่งผลิดอกออกผลแต่ต้นมา
 อึ้งศิลป์งามเด่นเป็นของชาติ
 อีกคนตรึร่ำร้ายลวดลายไทย
 และอย่าลืมจิตใจแบบไทยแท้
 กำเนิดธรรมจรรยาเป็นอาภรณ์
 แล้วยังมีประเพณีมีระเบียบ
 เป็นของร่วมรวมไทยให้คงไทย
 ได้รู้เช่นเห็นชัดสมบัติชาติ
 ล้วนไทยแท้ไทยแท้ไทยเรามี

ของไทยแน่นหรือคือภาษา
 รวมเรียกว่าวรรณคดีไทย
 เช่นปราสาทปราสาททองอันผ่องใส
 อดโลกได้ไทยแท้อย่างแน่นอน
 เชื่อพ่อแม่ฟังธรรมคำสั่งสอน
 ประชากรโลกเห็นเราเป็นไทย
 ซึ่งไม่มีที่เปรียบในชาติไหน
 นี้แหละประโยชน์ในประเพณี
 เหลือประหลาดล้วนเห็นเป็นศักดิ์ศรี
 สิ่งเหล่านี้คือวัฒนธรรม

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

วัฒนธรรม ลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และ ศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

อาภรณ์ เครื่องประดับ

วัฒนธรรม

- ผู้แต่ง** หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์พิมพ์รวมในหนังสือ **คำประพันธ์ร้อยเรื่อง** ของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พ.ศ. ๒๔๙๖
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ศิลปะอันงดงามของไทยที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ และจิตรกรรมไทย รวมทั้งจริยธรรมและระเบียบประเพณีไทยซึ่งเป็นสมบัติของชาติ
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันถึงวัฒนธรรมของชาติ และ วัฒนธรรมของท้องถิ่นว่าเป็นอย่างไร มีอะไรบ้างที่เหมือนกันและ อะไรบ้างที่แตกต่างกัน
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๒๐๓ ท ๒๐๔ ชุด ทักษะสัมพันธ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒.** ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๗.
- _____ . **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

พอใจให้สุข

แม่มีได้เป็นดอกกุหลาบหอม
แม่มีได้เป็นจันทร์อันสกา

แม่มีได้เป็นหงส์ทะนงศักดิ์
แม่มีได้เป็นน้ำแม่คงคา

แม่มีได้เป็นมหาหิมาลัย
แม่มีได้เป็นวันพระจันทร์เพ็ญ

แม่มีได้เป็นต้นสนระหง
แม่มีได้เป็นนุขสุดสะอาก

อันจะเป็นสิ่งใดไม่ประหลาด
ถือสันโดษบำเพ็ญให้เด่นดี

ก็จงยอมเป็นเพียงลดาขาว
จงเป็นดาวดวงแจ่มแอร่มตา

ก็จงรักเป็นโนรีที่หรรษา
จงเป็นธाराใสที่ไหลเย็น

จงพอใจจอมปลวกที่แลเห็น
ก็จงเป็นวันแรมที่แจ่มจาง

จงเป็นพงอ้อสะบัดไม่ขัดขวาง
จงเป็นนางที่มีไซ้ไร้ความดี

กำเนิดชาติดีทรมตามวิถี
ในสิ่งที่เราเป็นเช่นนั้นเทอญ

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ

-
- ลดา** คือ ลดาวัลย์ ชื่อไม้เถา ดอกสีขาว ออกเป็นช่อ กลิ่นหอมเย็น
- สกา** ขาว, สะอาด, หอมสด
- โนรี** ชื่อนกชนิดหนึ่ง คล้ายนกแก้ว ตัวมีสีส้มสวยงาม
- สันโดษ** ความยินดีหรือพอใจในสิ่งที่ตนมียู่หรือเป็นอยู่

พอใจให้สุข

- ผู้แต่ง** ศาสตราจารย์กิตติคุณฐะปะนีย์ นาครทรรพ
- ที่มาของเรื่อง** ผู้แต่งประพันธ์ไว้เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๒ พิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง กระทรวงศึกษาธิการคัดเลือกเป็นบทเรียนพิมพ์ใน **หนังสือเรียน** **สาระการเรียนรู้พื้นฐาน** **วิวิธภาษา** **ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒** พ.ศ. ๒๕๔๘
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** เตือนใจให้พอใจในสิ่งที่ตนมีและในสิ่งที่ตนเป็น มุ่งเน้นการทำความดี ในสถานะหน้าที่ของตน
- ข้อสังเกต** ควรได้ศึกษาทำความเข้าใจ เรื่องการถือสันโดษจากหลักธรรมะใน พระพุทธศาสนาหรือหลักคำสอนในศาสนาที่ตนนับถือ แล้วแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกัน
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน** **วิวิธภาษา** **ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.
 ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. **รวมบทประพันธ์และบทเพลง ฉลองอายุ ๘๔ ปี** **ศาสตราจารย์ฐะปะนีย์ นาครทรรพ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

บังอรอัศวเรศผู้	พิสมัย ท่านนา
นามพระสุริโยทัย	ออกอ้าง
ทรงเครื่องยุทธพิไชย	เช่นอุป- ราชแฮ
เถลิงคชาธารคว้าง	ควบเข้าชบวนไคล
พลไกรกองหน้าเร้า	โรมรัน กันเฮย
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ	คชให้
สารทรวงชวดเซผัน	หลังแล่น เตลิดแฮ
เตลงซบคชไล่ไกล	หวิดท้ายคชาธาร
นงคราญองค์เอกแก้ว	กระษัตริย์
มานมนัสกัตเวที่	ยิ่งล้ำ
เกรงพระราชสามี	มลายพระ ชนม์เฮย
ซบคเชนทรเช่นค้ำ	สะอึกสูดัสกร
ขุนมอญร่อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอูระ	หрубตื่น
โอรสรีบกันพระ	ศพลู๋ นครแฮ
สูญชีฟไปสูญลิ้น	พจนผู้สรรเสริญ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระสุริโยทัย ในพระราชพงศาวดารออกพระนามว่า **สมเด็จพระสุริโยทัย**

เครื่องยุทธพิไชย เครื่องแต่งกายที่แต่งออกรบ

คชาธาร, คช, คเชนทร์ ช้าง, ช้างทรง

เตลง คือ **ตะเลง** เป็นชื่อที่ใช้เรียกชนชาติมอญ ในที่นี้หมายถึง ท้าพพม่าซึ่งเกณฑ์ไพร่พลมอญมาเป็นจำนวนมาก
ในกองทัพ

ขุนมอญ ในที่นี้ คือพระเจ้าแปรซึ่งเป็นกษัตริย์พม่า

พระสุริโยทัยขาดคอช้าง

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกสรรเรื่องในพระราชพงศาวดารให้ช่างเขียนที่มีฝีมือเขียนรูปภาพและให้มีโคลงบอกเรื่องพระราชพงศาวดารตรงที่เขียนรูปภาพติดประจำไว้ทุกกรอบ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์โคลงเองบ้าง โปรดเกล้าฯให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการแต่งถวายบ้าง โคลงภาพพระราชพงศาวดารพระสุริโยทัยขาดคอช้าง เป็นโคลงบรรยายภาพที่ ๑๐ แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง เป็นภาพเขียนฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ปัจจุบันประดับอยู่ ณ พระที่นั่งวโรภาสพิมาน พระราชวังบางปะอิน
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** แสดงถึงความกล้าหาญ และความเสียสละของสมเด็จพระสุริโยทัย ที่ได้ทรงอุทิศชีวิตพระองค์ ปกป้องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิให้รอดพ้นจากอาวุธของข้าศึก กวีใช้ถ้อยคำสัมผัสเสียงพยัญชนะได้อย่างงดงามทำให้เห็นภาพ สามารถกระตุ้นความคิดและจินตนาการของผู้อ่านให้เกิดความซาบซึ้งสะเทือนใจ ภูมิใจในบรรพชนและความเป็นชาติไทย
- ข้อสังเกต** ควรศึกษาการใช้ถ้อยคำที่แสดงจินตภาพ การใช้คำศัพท์ แล้วอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

พระอภัยมณี

ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ

พระโหมยงองค์อภัยมณีนาถ
 เหล่าฉลามล้วนฉลามตามกันมา
 ฉนากอยู่คู่ฉนากไม่จากคู่
 ผู่งพิมพาพาผู่งเข้าแฝงวน
 กระให้เรียงเคียงกระให้ขึ้นโบกหาง
 มังกรเกี่ยวเลี้ยวลอดกอดมังกร
 ผู่งม่าน้ำทำท่าเหมือนม้าเผ่น
 ตะเพียนทองท่องน้ำนำตะเพียน
 เห็นละเมาะเกาะเขาเขียวชอุ่ม
 จะเหลียวซ้ายสายสมุทรสุดสายตา
 จะเหลียวดูสุริย์แสงเข้าแฝงเมฆ
 ฟังสำเนียงเสียงคลื่นดังครื้นโครม

เพลินประพาสพิศดูหมุ่มัจฉา
 ค่อยเคลื่อนคลาศคล้ายคล้ายในสายชล
 ขึ้นฟ่องพูนฟ่องระอองฝน
 บ้างผุดพ่นพองน้ำบ้างดำจร
 ลอยสล้างกลางกระแสแลสลอน
 ประชุมซ่อนแฝงชลขึ้นวนเวียน
 ขึ้นลอยเล่นเลี้ยวลัดฉวัดเฉวียน
 ดาษเดียรดูเพลินจนเกินมา
 โขดตะคุ่มเคียงเคียงเรียงรูกษา
 จะแลขวาควันคลุ้มคลุ้มโพยม
 ให้วิเวกวาดองค์พระทรงโหม
 ยิ่งทุกซ์โทมนัสในฤทัยทวี

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

พระอภัยมณี

ตอน พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ

- ผู้แต่ง** พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า สุนทรภู่เริ่มแต่งเรื่องพระอภัยมณีครั้งต้องโทษจำคุกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยผูกเรื่องขึ้นเองจากเรื่องที่ได้ยินได้ฟัง หรือได้อ่านจากวรรณคดีไทยและวรรณคดีต่างชาติมาผสมผสานเข้ากับเรื่องจริงที่ได้พบเห็น รวมทั้งเรื่องที่จินตนาการขึ้นอย่างกลมกลืนในบทอาขยานเป็นบทพรรณนาฉากทะเล และอารมณ์ความรู้สึกของพระอภัยมณีขณะขึ้นเรือหนีนางผีเสื้อ
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** วรรณคดีสโมสรยกย่องให้นิทานค่ากลอน เรื่อง **พระอภัยมณี** ของสุนทรภู่ เป็นยอดของกลอนนิทาน เพราะมีความดีเด่นด้านการใช้ถ้อยคำ และการผูกเรื่องได้สนุกสนานเพลิดเพลิน ในบทพรรณนานี้ สุนทรภู่เลือกสรรถ้อยคำอย่างสละสลวย มีสัมผัสในแพรวพราว ทำให้เห็นภาพหมู่ปลาในทะเล และสื่ออารมณ์ของตัวละครจากความเพลิดเพลิน พลิกผันมาเป็นความหวาดเหว่เศร้าสร้อย
- ข้อสังเกต** ควรศึกษากลวิธีการประพันธ์ในตอนนี้ การพรรณนาพรรณปลาธรรมชาติของปลาแต่ละชนิด รวมทั้งการใช้ภาพพจน์ เพื่อความเข้าใจเนื้อเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร และภูมิหลังของกวี
- หนังสืออ้างอิง** สุนทรภู่. **พระอภัยมณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔. ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิภักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

พระอภัยมณี

ตอน อุศเรนตีเมืองผลึก

สงสารสุดอุศเรนเมื่อรู้ลึกลับ
 พอเห็นองค์พระอภัยยิ่งให้อาย
 คำพระแสงแฝงองค์ที่ทรงเหน็บ
 ให้อัดอั้นตันตึงตะลึงตะไล
 จึงสุนทรอ่อนหวานชาญฉลาด
 เมื่อแรกเริ่มเดิมก็ได้เป็นไมตรี
 มาขัดข้องหมองหมางเพราะนางหนึ่ง
 อันวิสัยในพิภพแม้רבกัน
 ซึ่งครั้งนี้พี่พาเจ้ามาไว้
 ใหน้องหายคลายเคืองเรื่องธูระ
 ทั้งกำปั่นบรรดาโยธาทัพ
 ทั้งสองข้างอยู่ตามความสบาย

ทรวงสะทีกแทบจะแยกแตกสลาย
 จะใคร่ตายเสียให้พ้นก็จวนใจ
 เขาก็เก็บเสียเมื่อพบสลบไสล
 พระอภัยพิศดูก็รู้ที่
 เราเหมือนญาติกันดอกน่องอย่าหมองศรี
 เจ้ากับพี่เล่าก็รักกันหนักครัน
 จนได้ถึงรบสู้เป็นคู่ชน
 ก็หมายมั่นจะใคร่ได้ชัยชนะ
 หวังจะได้สนทนาวีสาสะ
 แล้วก็จะรักกันจนวันตาย
 จะคืนกลับให้ไปเหมือนใจหมาย
 เชิญภิปรายโปรดตรัสสัตย์สัญญา

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

วิสาสะ ความคุ้นเคย, ความสนิทสนม ; การถือว่าเป็นกันเอง

กำปั่น เรือเดินทะเลขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง รูปร่างหัวเรือเรียวแหลม ท้ายเรือมนและราบในระดับเดียวกับหัวเรือ

พระอภัยมณี

ตอน อุศเรนตีเมืองผลึก

- ผู้แต่ง** พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** **พระอภัยมณี** ตอนนี้เป็นตอนที่อุศเรนยกทัพมาตีเมืองผลึกเพื่อแก้แค้นพระอภัยมณีที่นำนางสุวรรณมาลีคู่หมั้นตนมาเป็นมเหสี อุศเรนเสียทีถูกจับได้ พระอภัยมณีพยายามพูดสومانไมตรี เพราะอุศเรนเคยช่วยชีวิตตนไว้เมื่อครั้งเรือแตก
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** จุดเด่นของตอนนี้ ผู้แต่งเน้นการสร้างตัวละครเอกให้แปลกไปจากเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ อื่น พระอภัยมณีจึงไม่ใช่พระเอกนักรบที่ชอบใช้กำลังในการแก้ปัญหา แต่เป็นพระเอกนักพูด ใช้วาทศิลป์ และกลวิธีพูดโน้มน้าวใจฝ่ายตรงข้าม
- ข้อสังเกต** ควรอ่านบทประพันธ์ตอนที่อุศเรนกล่าวตอบพระอภัยมณี เพื่อวิเคราะห์ว่าอุศเรนตอบอย่างไร และแสดงบุคลิกภาพอย่างไร
- หนังสืออ้างอิง** สุนทรภู่. **พระอภัยมณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔. ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๒.

พระอภัยมณี

ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

วิเวกวีดกรีดเสียงสำเนียงสนั่น
ให้หวิววาบซาบทรงต่าง่วงงง
พระโหยหวนครวญเพลงวังเวงจิต
ว่าจากเรือนเหมือนนกกมาจากรัง
ถึงยามค่ำย่ำฟองจะร้องให้
โอยยามดึกดาวเคลื่อนเดือนก็คล้อย
หนาวอารมณ์ลมเรื่อยเฉื่อยเฉื่อยขึ้น
แสนสงสารบ้านเรือนเพื่อนที่นอน

คนขยับยืนชิงตะลิ่งหลง
ลืมนรณรงค์รับสู้เงี้ยวหุฟัง
ให้คนคิดถึงถิ่นถวิลหวัง
อยู่ข้างหลังก็จะแลชะเง้อคอย
รำพึงไรรัญจวนหวนละห้อย
น้ำค้างย้อยเย็นฉ่ำที่อัมพร
ระรวยรินรินรินกลิ่นเกสร
จะอวารณ์อ้างว้างอยู่วังเวง

พระสุนทรโวหาร (ภู่)

ขยับ คร้าม, เกรง, ไม่กล้า

รัญจวน ป่วนใจ, สะเทือนใจด้วยความกระสันถึง

พระอภัยมณี

ตอน พระอภัยมณีตีเมืองใหม่

- ผู้แต่ง** พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** มาจากเรื่อง **พระอภัยมณี** ตอนที่พระอภัยมณีทำศึกกับลังกา ต้องเผชิญกับกองทัพพันธมิตรของฝ่ายลังกาถึง ๑๒ กองทัพ พระอภัยมณีตกอยู่ในภาวะคับขัน จึงเป่าปี่สะกดทัพฝ่ายตรงข้าม
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** บทประพันธ์ตอนนี้ดีเด่นทั้งรสคำและรสความ เนื้อเรื่องแสดงปฏิภาณของตัวละครเอกในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระอภัยมณีใช้เสียงดนตรีซึ่งเป็นภาษาสากลสื่อกับข้าศึกต่างภาษา ชูใจให้หวนระลึกถึงบ้านเมืองที่จากมาอย่างได้ผล
- ข้อสังเกต** ควรพิจารณาถึงการสร้อยคำในการประพันธ์ และการเลือกใช้ดนตรี เป็นสื่อโน้มน้าวจิตใจซึ่งมีมาแต่สมัยโบราณ
- หนังสืออ้างอิง** สุนทรภู่. **พระอภัยมณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔. ศึกษานิเทศก์, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๒.

ช่วงชั้นที่ ๔
(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖)
บทหลัก

- นมัสการมาตาปิตุคุณ ๑๐๐
- นมัสการอาจารย์คุณ ๑๐๒
- อิเหนา ตอน ตี๊กกะหมังกูหนิง ๑๐๔
- ลิลิตตะเลงพ่าย ๑๐๖
- มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ๑๐๘
- กาพย์เห่เรือ ตอน เห่ชมเรือกระบวน ๑๑๐
- สามัคคีเภทคำฉันท์ ๑๑๒

นมัสการมาตาปิตุคุณ

ข้าขอบชนกคุณ
 ผู้กอบบุญคุณพูน
 พุ่มพื้กทะเล้นอม
 แสนยากเท่าไรๆ
 ตรายทหนระคนทุกซ์
 ปกป้องซึ่งอันตราย
 เปรียบหนักชนกคุณ
 ใหญ่พื้นพสุธรธา
 เหลือที่จะแทนทด
 แท้บุชไนยอัน

ชนนี้เป็นค้ำมูล
 ผดุงจวบเจริญวัย
 บำราศนิราไกล
 บคิดยากลำบากกาย
 ถนอมเลี้ยงดูวัย
 จนได้รอดเป็นกายา
 ชนนี้คือญาติ
 ก็เทียบบเทียบมทัน
 จะสนองคุณนันท
 อุดมเลิศประเสริฐคุณ

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

บาราศ	หายไป, จากไป
นิรา	ไปจาก
พสุธรธา	แผ่นดิน
บุชไนย	ควรบูชา
คุณนันท	มีพระคุณมาก

นมัสการมาตาปิตุคุณ

- ผู้แต่ง** พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทพระพันธุรรมพิมพ์ในภาคเบ็ดเตล็ดหนังสือชุด ภาษาไทย เล่ม ๒ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ฉันทลักษณ์** พระยาศรีสุนทรโวหารเรียกฉันทน์นี้ว่า “อินทวะชิระฉันทน์” แต่โดยทั่วไปเรียกว่า อินทวิเชียรฉันทน์
- คุณค่า** เป็นบทกล่าวสรรเสริญพระคุณของบิดามารดาที่ได้เลี้ยงดู ทะนุถนอม บุตรจนเติบโตใหญ่ ไม่เห็นแก่ความยากลำบาก พระคุณยิ่งใหญ่ไพศาล แม้ภูผาและแผ่นดินที่กว้างใหญ่ก็มีอาจเทียบเคียงได้ ผู้แต่งใช้ถ้อยคำ เรียบง่าย ในด้านโวหารมีความเปรียบที่เข้าใจได้ชัดเจน ทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง
- ข้อสังเกต** อินทวะชิระฉันทน์หรือ อินทวิเชียรฉันทน์ ๑๑ ที่ใช้แต่งบทร้อยกรองนี้ ยึดเสียงอ่านเป็นสำคัญ ผู้อ่านควรทราบว่าคุณค่าใดเป็นเสียงครุ หรือลหุ ที่กำหนดไว้ ก็อ่านเสียงหนักเบาตามนั้น มิได้ยึดถือคำครุ ลหุ ที่ถือรูปตัวอักษรเป็นสำคัญ ในส่วนของสัมผัสบังคับ อินทวะชิระฉันทน์กำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ จึงต่างจาก อินทวิเชียรฉันทน์ในปัจจุบัน
- หนังสืออ้างอิง** ศรีสุนทรโวหาร, พระยา (น้อย อาจารยางกูร). ภาษาไทย เล่ม ๑ - เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๕.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณสารศึกษา เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

นมัสการอาจารย์คุณ

หนึ่งข้าคำนับน้อม
 โอบเอื้อและเจือจุน
 ยิ่ง บ ทราก็ได้ทราบ
 ซี้แจงและแบ่งปัน
 จิตมากด้วยเมตตา
 เหมือนท่านมาแกลังเกณท์
 ขจัดเขลาบรรเทาโม-
 กังขา ณ อารมณีย์
 คุณส่วนนี้ควรนับ
 ควรหึกและตริกใน

ต่อพระครูผู้การุญ
 อนุสาสน์ทุกสิ่งสรรพ
 ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
 ขยายอรรถให้ชัดเจน
 และกรุณา บ เอียงเออน
 ให้ฉลาดและแหลมคม
 หะจิตมีดที่จุนงม
 ก็สว่างกระจ่างใจ
 ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
 จิตน้อมนิยมชม

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)

อนุสาสน์ สั่งสอน

อรรถ เนื้อความ, ประโยชน์

แกลัง ตั้งใจ, จงใจ

นมัสการอาจารย์คุณ

- ผู้แต่ง** พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ที่มาของเรื่อง** เป็นบทประพันธ์รวมพิมพ์ในภาคเบ็ดเตล็ด หนังสือชุด ภาษาไทย เล่ม ๒ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)
- ฉันทลักษณ์** พระยาศรีสุนทรโวหารเรียกฉันทน์นี้ว่า “อินทวะชะริระฉันทน์” แต่โดยทั่วไปเรียกว่า อินทรวีเชียรฉันทน์
- คุณค่า** เป็นบทกล่าวสรรเสริญพระคุณของครูอาจารย์ ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา ทำหน้าที่สั่งสอนให้ความรู้ในสรรพวิชา อบรมศีลธรรม จริยธรรม ให้เข้าใจในบาปบุญคุณโทษ ผู้แต่งใช้ถ้อยคำสื่อความหมายได้ชัดเจน
- ข้อสังเกต** เช่นเดียวกับบทมาตาปิตุคุณ
- หนังสืออ้างอิง** ศรีสุนทรโวหาร, พระยา (น้อย อาจารยางกูร). ภาษาไทย เล่ม ๑ - เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๕.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณสารศึกษา เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

อิเหนา

ตอน คีตกะหมังกุหนิง

ว่าพลางทางชมคณานก
เบญจวรรณจับวัลย์ขาลี
นางนวลจับนางนวลนอน
จากพรากจับจากจําพรรจา
แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง
นกแก้วจับแก้วพาที่
ตระเวนไพรร่อนร้องตระเวนไพร
เค้าโมงจับโมงอยู่เอกา
คับแคจับแคสันโตษเดี่ยว
ขมิพคณกไม้ไปตามทาง

โผนผกจับไม้อิงมี
เหมือนวันพีไกลสามสุตามา
เหมือนพีแนบนวลสมจรจินตะหรา
เหมือนจากนางสการะวาดี
เหมือนร้างห้องมาหยาธรมี
เหมือนแก้วพีทั้งสามสั่งความมา
เหมือนเวรใดให้หิราศเสน่หา
เหมือนพีหับโมงมาเมื่อไกลนาง
เหมือนเปล่าเปลี่ยวคับใจในไพรกว้าง
คะนึ่งนางพลางรีบโยธี ฯ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เบญจวรรณ นกแก้วขนาดใหญ่มีหลายสี

วัลย์ขาลี คือ **ชิงช้าขาลี** ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง คล้ายบอระเพ็ด แต่เถาค่อนข้างเกลี้ยง ใช้ทำยาได้

จากพราก ชื่อนกในวงศ์นกเป็ดน้ำ ใช้ในวรรณคดี หมายถึง นกที่ต้องพรากจากคู่และครวญถึงกันในเวลากลางคืน

เต้าร้าง ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ต้นคล้ายต้นหมาก ผลเป็นทะลายเป็นพวง **เต้าร้าง** หรือ**หมากคั้น** ก็เรียก

ตระเวนไพร ชื่อนกชนิดหนึ่ง มักชอบหากินเป็นฝูง และส่งเสียงตลอดเวลา เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **ระวังไพร** ถ้าเป็นวลี หมายความว่า ท่องเที่ยวไปในป่า

อิเหนา

ตอน ศีกกะหมังกุหนิง

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง** เป็นตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่อง **อิเหนา** ซึ่งมีที่มาจากนิทานชาว แต่ได้ต่อเติมเสริมเรื่องให้พิสดาร
- ฉันทลักษณ์** กลอนบทละคร
- คุณค่า** บทละครใน เรื่อง **อิเหนา** ได้รับยกย่องว่าเป็นยอดแห่งกลอนบทละคร ในตอนนี้เป็นบทพรรณนาการเดินทางด้วยสำนวนโวหารทำนองนิราศที่แสดงภูมิรู้และจินตนาการของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ รวมทั้งการเลือกใช้ถ้อยคำ และบทเปรียบเทียบที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครได้อย่างลึกซึ้ง
- ข้อสังเกต** บทละครเรื่อง **อิเหนา** ตอนนี้ ผู้อ่านควรรู้จักชื่อพรรณไม้ และชื่อนกแต่ละชนิด ซึ่งผู้ทรงพระราชนิพนธ์ทรงเล่นคำ นำคำพ้องชื่อ รวมทั้งความหมายอื่นมาร้อยกรองให้เกิดความไพเราะเป็นพิเศษ โดยใช้คำพ้องถึง ๓ คำ เช่น นกแก้วจับแก้วพาที เหมือนแก้วที่ทั้งสามสิ่งความมา ซึ่งโดยทั่วไปจะแต่งกันเพียง ๒ คำ เท่านั้น
- หนังสืออ้างอิง** พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณสารศึกษา เล่ม ๒**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗.

ลิลิตตะเลงพ่าย

เบื้องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เป็ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัสตราวุธอรินทร์	ฤาฎก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง
บัดมงคลพ่าห์ให้	ทวารัตติ
แว้งเหวี่ยงเป็ยงเค็ยรสะบัด	ตกใต้
อุกคลุกพลุกเงยงัด	คอคช เค็กแฮ
เบนป่ายหงายแขนให้	ท่วงท้อทีถอย
พลอยปล้ำเพ็ลยักถ้ำท่าน	ในรณ
บัดราชฟาดแสงพล -	พ่ายพ็อน
พระเดชพระแสงดงดล	เผด็จคู่ เช็ญแฮ
ถนัดพระอึงสาซ็อน	ขาดตัวโดยขวา
อุรารานร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวดิน
เหนือคอคชซอนชบ	สังเวช
วายุชีวาตม์สุดสิ้น	สู่ฟ้าเสวยสวรรค

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

พ่าห์ คือ พ่าหะ หมายถึง ผู้แบก ผู้ถือ ผู้ทรงไว้
อุกคลุก บุกเข้าคลุกคลี
พลุก งาซ้าง
เพ็ลยักถ้ำ คือ พลาดท่า ถ้ำ เป็นคำโทโทษของ ท่า

ลิลิตตะเลงพ่าย

- ผู้แต่ง** สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- ที่มาของเรื่อง** ทรงนิพนธ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และเพื่องานพระราชพิธีฉลองตึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ฉันทลักษณ์** ลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อยสุภาพ และโคลงสุภาพ ในบทอาขยานเป็นโคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** **ลิลิตตะเลงพ่าย** ตอน ยุทธหัตถี เป็นตอนสำคัญของเรื่อง เป็นการสงครามที่งามสง่า ผู้ทรงนิพนธ์ทรงพรรณนาด้วยถ้อยคำแสดงจินตภาพที่แจ่มชัดและโวหารที่คมคายโดยเฉพาะภาพพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนช้างทรง แม้เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ก็มิได้ถูกดูหมิ่น ยังให้ภาพที่งดงามดังเช่น “วายชีวาตม์สุดสิ้น สู้ฟ้าเสวยสวรรค”
- ข้อสังเกต** ควรได้ศึกษา **ลิลิตตะเลงพ่าย** ฉบับสมบูรณ์ เพื่อเข้าใจศัพท์และกลวิธีการใช้ถ้อยคำของผู้ทรงนิพนธ์ อันอุดมด้วยรสแห่งวรรณศิลป์ สื่อให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้ยิ่งอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.
- _____. **หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิตตะเลงพ่าย** พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

มหาเวสสันดรชาดก

กัณฑ์มัทรี

“...จึงตรัสว่าโอ้อ้อเวลาปานฉะนี้เอ๋ยจะมีติดดิน จวนจะสิ้นคืนก่อนรุ่งไปเสียแล้วหรือ
 กระไรไม่รู้เลย พระพายรำเพยพัดมารีรื่อยอยู่เฉื่อยฉิว ออกแม่นี้ให้อ่อนหิวสุดละห้อย
 ทั้งดาวเดือนก็เคลื่อนคล้อยลงลับไม้ สุดที่แม่จะติดตามเจ้าไปในยามนี้ ฝูงลิงค่างบ้าง
 ชะนีที่นอนหลับ ก็กลิ้งกลับเกลือกตัวอยู่ยั่วเยี้ย ทั้งนกหกก็จ้วเจียเหงาเจียบทุกรวงรัง
 แต่แม่ที่เยวเซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศทั่วประเทศทุกราวป่า สุดสายหย้าหาที่แม่
 จะตามไปเลี้ยงแล สุดโสตแล้วที่แม่จะซับทราบฟังสำเนียง สุดสุรเสียงที่แม่จะรำเรียก
 พิไรร้อง สุดผีเท่าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่างลงเหยียบดิน ก็สุดสิ้นสุดปัญญาสุดหาสุดค้น
 เห็นสุดคิด จะได้พานพบประสปรอยพระลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย จึงตรัสว่าเจ้าดวง
 มณฑาทองทั้งคู่ของแม่เอ๋ย หรือว่าเจ้าทิ้งขว้างวางจิตไปเกิดอื่น เหมือนแม่ฝันเมื่อคืนนี้
 แล้วแล...”

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ห้องหิมเวศ แนวนป่า

ราวป่า แนวนป่า

เจ้าดวงมณฑาทอง ลูกรักของแม่ เปรียบความน่ารัก น้าทะนุถนอมเหมือนดอกมณฑาทอง มีกลิ่นหอม ดอกสีเหลืองนวล

มหาเวสสันดรชาดก

กัณฑ์มัทรี

- ผู้แต่ง** เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ที่มาของเรื่อง** มหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร และได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีย่างสูงสุดก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้แต่งมหาเวสสันดรชาดกมีหลายคนต่างกันไปเป็นกัณฑ์ๆ กรมศึกษาธิการในอดีตได้สืบสอบค้นคว้าและจัดพิมพ์สำนวนที่เห็นว่าดีและเหมาะสมจัดเป็นหนังสืออ่านกวีนิพนธ์
- ฉันทลักษณ์** ร่ายยาว
- คุณค่า** มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี มีความสำคัญและดีเด่นทั้งด้านเนื้อหาและวรรณศิลป์ ในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของพระนางมัทรี ซึ่งสะท้อนความรักความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูกได้อย่างลึกซึ้งซึ่งสะท้อนใจ
- ข้อสังเกต** ศึกษาความไพเราะด้านวรรณศิลป์ ทั้งกลวิธีการแต่งและการสรรคำใช้ของผู้นิพนธ์ เช่น เล่นคำว่า **สุด** ซึ่งมีความหมายว่าไม่มีเกินไปกว่านี้ได้อีกแล้ว มาหน้าหน้าแต่ละครบ เพื่อย้ำเน้นความรู้สึกได้อย่างสะท้อนใจยิ่ง แสดงให้เห็นว่าความรักอันยิ่งใหญ่พระนางมัทรีที่ทรงติดตามค้นหาพระกุมารทั้งสองโดยทุ่มเทพระกำลังปัญญาและทุกสิ่งทุกอย่างในตัวพระนางจนหมดสิ้น
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิภักษ์** ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
- _____. หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ **มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ ๑๓ กัณฑ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

กาพย์เห่เรือ

ตอน เห่ชมเรือกระบวน

โคลงสี่สุภาพ

ปางเสด็จประเวศด้าว
ทรงรัตนพิमानชัย
พริ้งพร้อมพวกลไกร
เรือกระบวนต้นแพรว

ชลาลัย
กึ่งแก้ว
แหนแห่
เพริศพริ้งพายทอง

กาพย์ยานี ๑๑

พระเสด็จโดยแดนชล
กึ่งแก้วแพรวพรรณราย
นาวาแน่นเป็นชนัด
เรือริ้วทิวธงสลอน
เรือครุฑยุคนาคหิว
พลพายกรายพายทอง
สรमुखมุขสีดำน
ม่านกรองทองรจนา
สมรรตชัยไกรกาบแก้ว
เรียบเรียงเคียงคู่จร
สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์
เรือชัยไวว่องว่อง
เสียงเล่าเร้าระดม

ทรงเรือต้นงามเฉิดฉาย
พายอ่อนหยับจับงามอน
ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
สาครลั่นครื้นครื้นฟอง
ลิวลอยมาพาผืนผยอง
ร้องโห่เหอโห่เห่า
เพียงพิमानผ่านเมฆา
หลังคาแดงแยงมังกร
แสงแวววับจับสาคร
ตั้งร้อนฟ้ามาแดนดิน
งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
ลินลาศเลื่อนเตือนตาชม
รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
ห่มท้ายเย็นเดินคู่กัน

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)

แยงมังกร แยง คือ ลายก้านแยง เป็นลายชนิดหนึ่ง มีรูปโครงเป็นตาข่าย มีลายดอกและก้านเฉียงทแยงกัน

แยงม้งกร คือ ลายก้านแยงที่มีลวดลายเป็นรูปมังกร

เล่า ไม่กระทุ้งเพื่อให้จังหวะ

กาพย์เห่เรือ

ตอน เห่ชมเรือกระบวน

- ผู้แต่ง** เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง)
- ที่มาของเรื่อง** ทรงนิพนธ์เพื่อใช้เป็นบทเห่เรือพระที่นั่งส่วนพระองค์ เมื่อครั้งตามเสด็จสมเด็จพระราชบิดาไปนมัสการและสมโภชพระพุทธรูปพระธาตุนครบุรี ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ได้นำมาใช้เป็นบทเห่เรือหลวง
- ฉันทลักษณ์** กาพย์เห่เรือ ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพ ๑ บท และกาพย์ยานี ๑๑ แต่งขยาย ไม่จำกัดจำนวนบท
- คุณค่า** เป็นวรรณคดีเรื่องเอกประเภทกาพย์เห่เรือ ดีเด่นในด้านวรรณศิลป์ ไพเราะด้วยเสียงสัมผัส ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ มีการใช้คำอย่างประณีตในทุกวรรค ในตอนนี้พรรณนาเรือพระที่นั่งและเรืออื่นๆ ให้เห็นภาพกระบวนเรือที่งดงามและฝีพายที่มีความพร้อมเพรียง ให้จินตภาพสีและเสียง
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของบทเห่เรือกระบวนพยุหยาตราชลมารค และศึกษาบทเห่เรือที่ใช้ในสมัยปัจจุบันว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

สามัคคีเภทคำฉันท์

ฟังมรรยาพิชิต
 รื้อริษยาอัน
 ดั่งนั้น ณ หมูไต่
 พร้อมเพรียงนิพัทธ์นี้
 หวังเทอญมิต้องสง
 ซึ่งสุขเกษมสันต์
 ใครเล่าจะสามารถ
 หักล้าง บ แผลกลาญ
 ป่วยกล่าวอะไรฝูง
 ฤาสรรพสัตว์อัน
 แม้มากผิกิ่งไม้
 มัดกำกระนั้นปอง
 เหล่าไหนผิไมตรี
 กิจใดจะขวาชวน
 อย่าปรารถนาหวัง
 มวลมาอุบัติบรร
 ปวงทุกษ์พิบัติสรร
 แม้ปราศนิยมปรี
 ควรชนประชุมเช่น
 สามัคคีปรารม
 ไปมีก็ให้มี
 เนื่องเพื่อภियोจึง

สุประพฤติสงวนพรรค
 อุปเฉทไมตรี
 ผิ บ ไร้สมัครมี
 รวิวาทระแวงกัน
 สยคงประสบปล้น
 หิตะกอบทวิการ
 มนอาจระรานหาญ
 ก็เพราะพร้อมเพราะเพรียงกัน
 นรสูงประเสริฐครัน
 เฉพาะมีชีวีครอง
 ผิวใครจะใคร่ลอง
 พลหักก็เต็มทน
 สละสี่ ณ หมู่ตน
 บ มิพร้อมมิเพรียงกัน
 สุขทั้งเจริญอัน
 ลุ่ไหน บ ได้มี
 พภัยันตรายกลี
 ตีประสงค์ก็คงสม
 คณะเป็นสมาคม
 ภาณพิทธรำพึง
 ผิวมีก็ค้ำนัง
 จะประสบสุขาลัย

อุปเฉทไมตรี ตัดไมตรี

นীরิวาท ปราศจากการทะเลาะวิวาท

ภियो ยิ่งขึ้นไป

ชิต บุรทัต

สามัคคีเภทคำฉันท์

- ผู้แต่ง** ชิต บุรทัต
- ที่มาของเรื่อง** เรื่องสามัคคีเภทมีอยู่ในมหาปริณีพพานสูตรและอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ผู้แต่งอาศัยเค้าเรื่องดังกล่าวต่อเติมเสริมตามลีลาแห่งคำฉันท์ ประพันธ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗
- ฉันทลักษณ์** คำฉันท์ ประกอบด้วยฉันท์และกาพย์ ในบทอาขยานเป็นอินทรวีเชียรฉันท์ ๑๑
- คุณค่า** ดีเด่นด้านความไพเราะของฉันท์ และการเลือกใช้ลีลาของฉันท์สอดคล้องกับอารมณ์ของเนื้อความได้เป็นอย่างดี เนื้อหาของเรื่องให้คิดแสดงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และโทษของความแตกสามัคคี
- ข้อสังเกต** ควรศึกษากลวิธีการใช้ลีลาของฉันท์ชนิดต่างๆ ในหนังสือ **สามัคคีเภทคำฉันท์ ฉบับสมบูรณ์**
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
 _____ . **หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ สามัคคีเภท คำฉันท์** ของ ชิต บุรทัต. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

ช่วงชั้นที่ ๔
(ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖)
บทเสียดก

นิราศพระบาท ๑๑๖

สวรรณค์ชั้นกวี ๑๑๘

ธรรมาธรรมะสงคราม ๑๒๐

อิเหนา ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ ๑๒๒

มงคลสูตรคำฉันท์ ๑๒๔

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กู่मार ๑๒๖

นิราศนรินทร์ ๑๓๐

ยามมีด ๑๓๒

โลก ๑๓๔

ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ๑๓๖

สามัคคีเภทคำฉันท์ ๑๓๘

อยู่เพื่ออะไร ๑๔๐

วารีดุริยางค์ ๑๔๒

นิราศพระบาท

พื้นผนังหลังบัวที่ฐานปัทม์
 หยิกขุ่มกุ่มวาสกรีก่า
 ไบระกาหน้าบันบนชั้นมุข
 ดุยอดเยี่ยมเทียมยอดยุคนธร
 นาคสะดุ้งรุงรังกระดิ่งห้อย
 เสียงประสานกังสดาลกระดิ่งดิ่ง
 บานทวารลานแลล้นลายมุก
 เป็นนาคครุฑขุดเหนี่ยวในเครือวัลย์
 สิงโตอัดกัดกำนกระหนกเกี่ยว
 ชมพูปานกอดกำนกนกรุม
 รูปนารายณ์ทรงขี่ครุฑาเห็น
 รูปอมรกรกำพระธำรงค์
 ผั่งในดูดีทั้งสี่ด้าน
 จำเพาะมีสี่ด้านทวารบัง
 มณฑปน้อยสวมรอยพระบาทนั้น
 เพดานดาดลาดล้นกระจงงาม
 ตาข่ายแก้วปีกกรองเป็นกรวยห้อย
 หอมควันธูปเทียนตรลอบอยู่อบาย

เป็นครุฑอัดยืนเหยียบภุชงค์ขยำ
 กิณนราร่ายเทพประนมกร
 สุวรรณสุกเลื่อมแก้วประภัสสร
 กระจิ่งซ้อนแซมไบระกาบัง
 ไบโพธิ์ร้อยระเรงอยู่แห่งหงษ์
 วิเวกวังเวงในหัวใจครัน
 หน้าสนุกในกระหนกดูผกผัน
 รูปยักษ์ยืนยืนนกดกระบองกุ่ม
 เทพเหนี่ยวเครือกระหวัดหัตถ์ขุ่ม
 สุกครีพุกุมขรค์เจือในเครือวง
 พรหมเจริญเสด็จยงบัลลังก์หงส์
 เสด็จทรงคชสารในบานบัง
 โอฟ้าฟารทองทาฝาผนัง
 ที่พื้นนั่งดาดด้วยแผ่นเงินงาม
 ล้วนสุวรรณแจ่มแจ้งแสงอร่าม
 พระเพลิงพลามพร่างพร่างสว่างพราย
 ระย้าย้อยแวววามอร่ามฉาย
 ฟุ้งกระจายรีนรีนทั้งห้องทอง

พระสุนทรโวหาร(ภู่)

ภุชงค์, วาสกรี นาค

ยุคนธร ชื่อภูเขาทิวหนึ่งในหมู่เขาทั้ง ๗ ซึ่งล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ในดินแดนหิมพานต์

นาคสะดุ้ง ส่วนที่ปิดปลายระแนงรับกระเบื้องหลังคาทำเป็นรูปนาคห้อยตัวคกทอ้งข้างเป็นช่วงๆ ใช้กับอาคารของหลวง และอาคารในพระศาสนาเท่านั้น

นิราศพระบาท

- ผู้แต่ง** พระสุนทรโวหาร (ภู่) หรือที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า สุนทรภู่
- ที่มาของเรื่อง** สุนทรภู่แต่งขึ้นเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๓๕๐ เมื่อครั้งเป็นมหาดเล็กอยู่ในพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสกรมพระราชวังหลัง และได้ตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ซึ่งผนวชอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม ไปนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี
- ฉันทลักษณ์** กลอนนิราศ
- คุณค่า** สุนทรภู่พรรณนาความงามของมณฑปพระพุทธบาทซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไทย ที่สร้างสรรค์อย่างวิจิตรบรรจงผสมผสานกับประติมากรรมเรื่องราวของสัตว์ในวรรณคดีไทย ทำให้เกิดจินตภาพอย่างชัดเจนและกลมกลืน
- ข้อสังเกต**
๑. กวีเลือกสรรถ้อยคำในการประพันธ์ได้อย่างไพเราะสละสลวยทั้งคำสัมผัสนอก สัมผัสใน เป็นที่ประทับใจผู้อ่านซึ่งมักกล่าวอ้างถึงโวหารการพรรณนาในตอนนี้เป็นแบบอย่างของกลอนที่ดี
 ๒. ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ที่ปรากฏในบทประพันธ์นี้
 ๓. ในบางเล่มพิมพ์ไม่ตรงกัน บางแห่งใช้ “รูปอมรกรกำพระอำมรงค์” “ผนังในกุฎีทั้งสี่ด้าน” “มณฑปน้อยสรวยมรอยพระบาทนั้น” เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้วน่าจะเป็นดังที่พิมพ์ไว้
- หนังสืออ้างอิง** ศิลปากร, กรม. **ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: บรรณาการ, ๒๕๑๙.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณสารศึกษา เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

สวรรค์ชั้นกวี

สรวงสวรรค์ชั้นกวีรูจิรัตน์
 พริ่งไพเราะเสนาะกรรณวิณณา
 อิมอารมณ์ชมสถานวิมานมาศ
 รัศมีมีเสียงเพียงดนตรี
 รเมียรไม้ใบโบกสุโนคเกาะ
 โผต้นนั้นผันตนไปต้นโน้น
 เสียงนกร้องคล้องคำลำนำขับ
 โปรยประทีนกลิ่นผกาสุราลัย
 บังคมคัลลัญชสีกวีเทพ
 ฌภพโหนดในสวรรค์ชั้นกวี
 ไม่มีเวลาวายในภายหน้า
 เชิญสุดับรรีบศบทลบบอง

ผ่องประกาศรัพลอยหาพราวเวหา
 สมสมญาแห่งสวรรค์ชั้นกวี
 อันโอภาสแผ่ผายพรายรังสี
 ประทีปทีพรัดสะจังหวะโยน
 สุดเสนาะเสียงนกซึ่งผกโผน
 จังหะโจนส่งจับรับกันไป
 ดุริยศัพท์สำนึกเมื่อพฤษไหว
 เป็นคลื่นในเวหาศหยาดยินดี
 ซึ่งสุขเสพย์สำราญมาณศรี
 แลกพนี้ในถ้อยที่ร้อยกรอง
 เนาในฟ้าในดินทั้งถิ่นสอง
 ซึ่งข้าปองสดุดีกวีเอย

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

ประกาศรั	ปัจจุบันสะกด ประกัส คือ ประกัสสร แสงล้อมพราย
วิณณา	ปัจจุบันสะกด วิณนา คือ พรณนา กล่าวอย่างละเอียดให้เห็นภาพได้
โอภาส	ปัจจุบันสะกด โอภาส แสงสว่าง ความสุขใส
ทีพรัดสะ	จังหวะยาวและสั้น (ของเสียงดนตรีหรือคำประพันธ์)
รเมียร	ปัจจุบันสะกด ระเมียร ดู, หน้าดู
สุโนค	ปัจจุบันสะกด สุโนก นก
เวหาศ	ปัจจุบันสะกด เวหาส ฟ้า, อากาศ
มาณ	ปัจจุบันสะกด มาน ใจ มาณศรี สุขสำราญใจ
ภายหน้า	ปัจจุบันสะกด ภายหน้า
รส	ปัจจุบันสะกด รส ในที่นี้หมายถึง ความไพเราะ
ลบบอง	แบบฉบับ

สวรรณค์ชั้นกวี

- ผู้แต่ง** พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
- ที่มาของเรื่อง** ทรงนิพนธ์บทประพันธ์นี้ไว้ในช่วงต้นของเรื่อง **สามกรุง** ทรงจินตนาการถึงบรรดากวีผู้ล่วงลับไปแล้วว่าได้ไปสถิตอยู่ ณ สรรวงสวรรณค์ และทรงขนานนามสวรรณค์ชั้นนี้ว่า เป็นสวรรณค์ชั้นกวี
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** เป็นตัวอย่างบทประพันธ์ที่เลือกใช้คำได้อย่างไพเราะสละสลวย มีเนื้อหาที่ทรงคุณค่าแสดงความคารวะต่อกวีด้วยโวหารเป็นเลิศ
- ข้อสังเกต** การสะกดการันต์ในบทประพันธ์นี้ รักษาไว้ตามต้นฉบับเดิม ซึ่งมีคำหลายคำที่สะกดแตกต่างจากปัจจุบัน
- หนังสืออ้างอิง** พทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. **สามกรุง**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๘.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณสารศึกษา เล่ม ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔**. ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

ธรรมาธรรมะสงคราม

อีกความพยายาม
 ก่อเวรปรุ้ววาย
 เชื้อผิดและเห็นผิด
 เสร้าหมองมีผ่องผา-
 ละสิ่งอกุศล
 เหมาะยั้งทั้งหญิงชาย
 จงมุ่งบำเพ็ญมา-
 บำรุงบิดามาร-
 ใครทำจะนี้ไซ้
 เหนานานสราญสุข
 ยศใหญ่จักมาถึง
 เป็นนิจจะนรินทร์-

มนะมุ่งจำนงร้าย
 ฤจะพันซึ่งเวรา
 สิจจะนิจจะเสื่อมพา
 สุกะรีนฤดีสบาย
 ลิกมลจะพึงหมาย
 สัจริต ฌ ไตรทวาร
 ตูปิตุบัญญัติฐานการ
 ดรให้เสวยสุข
 ก็จะได้นिरาศทุกข์
 และจะได้ครະไลสวรร์ค
 กิติพึงจะตามทัน
 ดรย้อมจะหรรษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

มาตูปิตุบัญญัติฐาน การบำรุงเลี้ยงมารดาบิดา
 ครະไล ไป

ธรรมเนียมธรรมเนียมสงคราม

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง** สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแสดงพระธรรมเทศนาตามเค้าเรื่องในธรรมชาดก เอกาทศนิบาตในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๖๑ พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ขึ้น
- ฉันทลักษณ์** อินทริเชียร ฉันท์ ๑๑
- คุณค่า** เป็นวรรณคดีคำสอน ใช้ถ้อยคำเข้าใจง่าย สั่งสอนให้ประพฤติดี ละความพยาบาทมุ่งร้าย ความเชื่อผิด เห็นผิด จิตอกุศลต่างๆ ให้สุจริตทั้งกาย วาจา ใจ มีจิตอันเป็นกุศลเพื่อความพ้นทุกข์และมีความสุข สอนในเรื่องใกล้ตัว มุ่งเน้นให้ทำความดีต่อผู้มีพระคุณ ได้แก่ บิดา มารดา
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมไตร่ตรองให้เห็นจริงเกี่ยวกับผลของการกระทำทั้งกุศลและอกุศล
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณสารศึกษา เล่ม ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔.** ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

อิเหนา

ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ

พระเสด็จลดเสี้ยวเที่ยวชม	มีมโนภริมย์แจ่มใส
เปลวปล่องห้องถ้ำอำไพ	พื้นลาดลาดไปด้วยเงินงาม
เพดานดาราละลายย่อย	ทองทับประดับพลอยเรืองอร่าม
อจกลับแก้วมณีอัคคีตาม	สว่างวามแวววับจับจินดา
มีชะวากวุ้งเว้งเป็นเชิงชั้น	ล้วนทองคำทำคั่นกันฝา
ฉลักรูปสิ่งสัตว์นาหา	ดูเด่นออกมาเหมือนจริง
ทั้งเหนือกตังเป็นเห็นประหลาด	พฤกษาชาติเหมือนจะไหวไกวกิ่ง
อันรูปเสื่อสีห์มีกระทิง	เหมือนจะอย่างวางวิ้งเวียนวง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

อิเหนา

ตอน สังคามาระตาแต่งถ้ำ

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง** พระราชนิพนธ์บทละคร เรื่อง **อิเหนา** ปรับปรุงมาจากพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่อง **อิเหนา** ของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อให้เหมาะแก่การแสดงละคร เนื้อเรื่องตอนนี้เป็นเหตุการณ์เมื่ออิเหนาเตรียมจะลักตัวบุษบาจึงได้สั่งให้สังคามาระตาไปจัดเตรียมแต่งถ้ำไว้เป็นที่พำนักของบุษบา
- ฉันทลักษณ์** กลอนบทละคร
- คุณค่า** บทละครเรื่อง**อิเหนา**ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดของกลอนบทละคร มีความไพเราะ งดงาม และแสดงจินตนาการของกวีโดยเลือกใช้ถ้อยคำที่วิจิตรแสดงอารมณ์ลึกซึ้ง แลเห็นความจริงของชีวิตที่นำศึกษาหลายแง่มุม ในตอนนี้ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ใช้ถ้อยคำพรรณนาที่ไพเราะและเห็นภาพชัดเจน
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทประพันธ์ที่พรรณนาชมความงามต่างๆ ของสถานที่ และสังเกตการใช้ถ้อยคำของกวี รวมทั้งกลวิธีการประพันธ์ จะเห็นว่าบทละครเรื่อง **อิเหนา** เหมาะทั้งการอ่านและการแสดง
- หนังสืออ้างอิง** พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๔.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

มงคลสูตรคำฉันท์

(๑)	หนึ่งคือบ่คบพาล
หนึ่งคบกะบัณฑิต
หนึ่งกราบและบูชา
ข้อนี้แหละมงคล	เพราะจะพาประพฤติผิต
เพราะจะพาประสพผล
อภิบุชนีย์ชน
อติเรกอุดมดี
(๒)	ความอยู่ประเทศซึ่ง
อีกบุญญะการที่
อีกหมั่นประพฤติควร
ข้อนี้แหละมงคล	เหมาะและควรจะสุชี
ณ อตีตะมาตล
ณ สภาวะแห่งตน
อติเรกอุดมดี
(๓)	ความได้สดับมาก
อีกศิลปศาสตร์มี
อีกหนึ่งวินัยอัน
อีกคำเพราะบรรสาน
ทั้งสี่ประการล้วน
ข้อนี้แหละมงคล	และกำหนดสุวาที่
จะประกอบมณูญการ
นรเรียนและเชี่ยวชาญ
ฤติแห่งประชาชน
จะประสิทธิ์มณูญผล
อติเรกอุดมดี
(๔)	บำรุงบิดามา-
หากลูกและเมียมี
การงานกระทำไป
ข้อนี้แหละมงคล	ตุระด้วยหทัยปรีย์
ก็ถนอมประหนึ่งตน
บ่มียุ่งและสับสน
อติเรกอุดมดี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

อภิบุชนีย์ชน	คนที่ควรบูชาอย่างสูง
อติเรก	พิเศษ, เกิน, ยิ่ง
มณูญการ	การงานที่พอใจ
ปรีย์	เป็นที่รัก

มงคลสูตรคำฉันท์

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ที่มาของเรื่อง** มงคลสูตรมีเนื้อความกล่าวถึงมงคล ๓๘ ประการ เป็นพระสูตรหนึ่งในพระไตรปิฎก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นคำฉันท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖
- ฉันทลักษณ์** มงคลสูตรคำฉันท์ ประกอบด้วยกาพย์ฉับ ๑๖ และอินทริวิเชียรฉันท ๑๑ ในบทอาขยานเป็นอินทริวิเชียรฉันท ๑๑
- คุณค่า** มีคุณค่าทางสังคมอย่างยิ่ง ให้ความสำคัญสำคัญว่า ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตเกิดจากการประพฤติปฏิบัติของตนเองทั้งสิ้น ข้อปฏิบัติในมงคลสูตร ล้วนมีค่าควรยึดถือและน้อมนำไปปฏิบัติ ทำให้บุคคลตลอดจนสังคมเจริญก้าวหน้า ภาษาในการประพันธ์สละสลวย ไพเราะ ทั้งถ้อยคำและเนื้อความ ยิ่งอ่านเป็นทำนองก็ยิ่งได้รสไพเราะ
- ข้อสังเกต**
๑. มงคล ๓๘ ประการ เรียงจากข้อปฏิบัติง่ายไปสู่ข้อปฏิบัติยากขึ้นตามลำดับ ในแต่ละข้อจะบอกเหตุและผล ทั้งสรุปย้ำเน้นทุกข้อเหมือนกันว่า “ข้อนี้แหละมงคล อติเรกอุดมดี”
 ๒. การปฏิบัติตามมงคล ๓๘ ประการ เป็นคุณธรรมของผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิต
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๖๐๕ วรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖. ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

มหาเวสสันดรชาดก

กัณฑ์กุมาร

โส โปธิสตโต ปางนั้นสมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ ตรัสได้ทรงฟังพระลูกน้อยทรง
 กันแสงทูลละห้อยวันนั้น กลั้นพระศอกมิได้ละอายพระทัยแก่เทพดา ปณฺณสาลี ปวีลิตฺวา
 เสด็จเข้าสู่ภายในพระบรรณศาลา ชบพระพักตราทรงพระกันแสงสะอื้นให้ ว่าโธ
 เจ้าเพื่อนเชษฐาใจของพ่อเอ๋ย เจ้าเคยกระทำความไว้เป็นไฉน จึงมาตกเชษฐาใจไร้ยาก
 อนาถาให้พราหมณ์ชราว่างร้ายกาจ ตะแกมาทำสีหนาทโทยโทยตี โอเวลาปานฉะนี้ก็
 สายัณห์ คนทั้งหลายเขาเรียกกันกินอาหาร บ้างก็เฝ้าโลมลูกหลานให้อาบน้ำแล้วลับ
 นอน แต่สองบังอรของพ่อนี้ ใครจะปรานีให้มน้ำ ก็จะตรากตรำลำบากใจ ที่ไหนจะ
 เดินได้ด้วยพระบาทเปล่า ทั้งโอแดดจะแผดเผาให้พุงพอง จะชอกช้ำคล้ำเป็นหนองลง
 ลามไหล สองสุริยวงศ์ตั้งแต่ว่าจะทรงกันแสงให้ สุดอาลัยของพ่อแล้วที่จะติดตาม จะ
 ปายหน้าไปหาพราหมณ์เมื่อยามเย็น เฒ่าจัญไรไหนเลยจะเห็นด้วยสองเจ้า มีแต่จะรุก
 เร้าคำรามตี ธี้อ่อยกระไรเลยไม่เกรงขามเราบ้างเมื่อยามจน จะคิดดูบ้างเป็นไรว่าลูก
 ทั้งสองคนคู่ชีวิตม ยังตัดใจให้ขาดมิให้เสียประโยชน์ แต่ก่อนโสดขำลีนไถ่สืบมาถึงสี่ชั่ว
 ผู้เฒ่าก็เกรงกลัวไม่ทำได้เหมือนพราหมณ์ผู้นี้ วาริชสุเสว เม สโต เสมือนหนึ่งพราห
 เเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้แตกฉาน ตัวเราผู้ทำงานเหมือนตัวปลา
 พระโพธิญาณในภายหน้านั้นคือไซ พรารถนาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี
 พระลูกรักทั้งสองศรีตั้งกระแสนินธุ์ พราหมณ์ประมาทหมิ่นมาดำตี เสมือนกระทุ่มวาริ
 ใให้ปลาตื่น น้ำพระทัยท้าวเธอถอยคืบจากอุเบกษา บังเกิดอวิชชามาห่อหุ้ม พระปัญญา
 นั้นกลัดกลุ้มไปด้วยโมโหให้ลุ่มหลง โทโสเข้าซ้ำส่งให้บังเกิดวิหิงสาขึ้นทันที ว่าอุเหม!
 อุเหม! พราหมณ์ผู้นี้อาจองทะนงหนอ มาตีลูกต่อหน้าพ่อไม่เกรงใจ ธี้อ่อย กุมมาอยู่
 ป่าเปล่าเมื่อไร ทั้งพระขรรค์ศัลป์ชัยก็ถือมา ธนุจาปี คเหตุวา ก็ทรงพระแสงธนูศร
 กระสันมันกับมือ ฆ่าพราหมณ์ผู้นี้เสียเถิดหรือ เธอก็ฮึดให้อยู่แต่ในพระทัย ภายหลัง

จึงตั้งจิตพิจารณาในพระอริยประเพณีหน่อพุทธางกูร ก็รู้ว่าอาตมาขณะนี้เพิ่มพูนมหาปุถุค-
 บริจาคเจียวลีหว่า เมื่อพระปัญญาบังเกิดมี พระบรมราชาฤ็ษีเฑาะจึงตรัสสอนพระองค์เองว่า
 โภ เวสฺสหนฺตร ตูกรมหาเวสฺสหนฺตร ออย่าอวารณโไว้เวทำเนาเขา ช้ากับเจ้าเขาจะตีกันไม่
 ต้องการ ใ้ลูกเป็นทานแล้ว ยังมาสอดแค้นแล้วเมื่อภายหลัง ท้าวเฑาะก็ตั้งพระสมาธิระงับ
 ดับพระวิโยค กลับพระโคกสงบแล้ว พระพักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใส ดุจทองอุไรทั้งแห่ง
 อันบุคคลแกล้งหล่อแล้วมาวางไว้ในพระอาศรม ตั้งแต่จะเขยชมพระปิยบุตรทานบารมี
 แห่งหน่อพระชินศรีเจ้า นั้นแล

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

- สีหนาท** เลียงชู่คำรามดังเสียงของราชสีห์
- ข้าสินไถ่สิบมาถึงสี่ชั่ว ข้าสินไถ่** เดิมสะกดเป็น **คำสินไถ่** น่าจะเป็น **ข้าสินไถ่** มากกว่า คือ ข้าประเภทหนึ่งตามที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง หมายถึง ข้าที่ไถ่ต่อมาถึงสี่เจ้าของ ความใน **มหาชาติคำหลวง** และ **มหาชาติภาคพายัพ** ก็ยืนยันเช่นนั้น
- พรานเบ็ดมาตีปลาหน้าไซ** มาจากสำนวน **ตีปลาหน้าไซ** หมายถึง พุดหรือทำให้กิจการของผู้อื่น ซึ่งกำลังดำเนินไปด้วยดีกลับเสียไป **ไซ** เป็นเครื่องสานสำหรับดักปลา มีหลายชนิด
- อุเบกขา** คือ **อุเบกขา** การวางเฉย
- อวิชชา** ความไม่รู้
- วิหิงสา** คิดจะทำร้าย
- พระขรรค์ศิลป์ชัย พระแสงธนูศร** เป็นอาวุธสำหรับกษัตริย์ที่พระเวสสันดรนำติดพระองค์มาด้วยและได้เปลื้องออกพร้อมเครื่องทรงอื่นๆ สำหรับกษัตริย์เมื่อครองเพศนักบวช
- พระอริยประเพณี** ประเพณีของพระอริยเจ้า
- หน่อพุทธางกูร** (หน่อ + พุทธ + อังกูร) เชื้อสายแห่งพระพุทธเจ้า
- มหาปุตตบริจาค** บริจาคบุตรเป็นทานเพื่อพระโพธิญาณอันยิ่งใหญ่
- พระบรมราชฤษี** พระฤษีผู้ยิ่งใหญ่ ในที่นี้หมายถึง พระเวสสันดร
- ทองอุไร** ทองคำ
- หน่อพระชินศรีเจ้า** (หน่อ + พระชินะ + ศรี + เจ้า) เชื้อสายแห่งพระพุทธเจ้า ผู้ชนะทั้งปวง

มหาเวสสันดรชาดก

กัณฑ์กุมาร

- ผู้แต่ง** เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ที่มาของเรื่อง** ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก เป็นชาดกเรื่องยิ่งใหญ่ กล่าวถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ซึ่งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ได้บำเพ็ญทานบารมีอย่างสูงสุดยากเกินกว่าจะมีผู้ใดกระทำได้ คือให้บุตรและภรรยาแก่ผู้ที่มาขอ นอกจากนี้ยังได้บำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่อื่นๆ ครบถ้วนทั้ง ๑๐ ประการ เพื่อนำไปสู่พระโพธิญาณ อันจะนำมาสั่งสอนยังประโยชน์สุขแก่ชาวโลก มหาเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องที่อยู่ในความนิยมมาช้านาน
- ฉันทลักษณ์** ร่ายยาว
- คุณค่า** เป็นชาดกที่แสดงอุดมคติอันสูงส่ง แสดงให้เห็นถึงการเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนของพระมหาบุรุษ ในกัณฑ์นี้แสดงความขัดแย้งในพระทัยและความข่มพระทัยได้ของพระเวสสันดร กวีใช้ถ้อยคำไพเราะประกอบด้วยโวหารที่เหมาะสมแก่นือเรื่อง
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับคุณธรรมด้านความเสียสละอื่นๆ และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเกี่ยวกับแนวคิดที่ได้จากเรื่อง
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

นิราศนรินทร์

อยุธยาชลัมแล้ว	ลอยสวรรคค์ ลงฤฯ
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร-	เจ็ดหล้า
บุญเพรงพระหากสวรรคค์	ศาสน์รุ่ง- เรื่องแฮ
บังอบายเบิกฟ้า	ฝีกพื้นใจเมือง
เรื่องเรื่องไทรรัตนันพัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	ค้ำเข้า
เจดีย์ระตะแซง	เสียดยอด
ยลยิ่งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรคค์
โฉมควรจักฝากฟ้า	ฤฯดิน ดีฤฯ
เกรงเทพไ้ธรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโฉมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักซ้า	ชอกเนื้อเรียมสวงน
จากมามาลิ้วล้า	ลำบาง
บางยี่เรือราพลาาง	พื้พริ่อง
เรือแฉงช่วยพานาง	เมียงม่าน มานา
บางบับคำคล้อง	คล่าวน้ำตาคลอ
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองคค์ อรเอย
เมรุชบุสมุทรดินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักจานผจง	จารึก พอฤฯ
โฉมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤฯเห็น

นายนรินทร์อิเบศร์ (อิน)

บังอบายเบิกฟ้า	ปิดทางอบาย(ที่ทนทุกข์)และเปิดทางสวรรคค์ให้
ฝีกพื้นใจเมือง	ฝีกน้ำใจชาวเมืองให้พ้นจากความหลับ ได้แก่ ความมกมายในการทำบาปต่างๆ
พันแสง	มีแสงรังสีนับพัน หมายถึง พระอาทิตย์ ซึ่งมีสมญาว่า สหัสรังสี
หลากสวรรคค์	ล้นฟ้า
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองคค์ อรเอย เผยความในใจออกมาอวดนางอันเป็นที่รักจนหมดสิ้น
เมรุ	เขาพระสุเมรุ

นิราศนรินทร์

- ผู้แต่ง** นายนรินทร์ธิเบศร์ (อิน)
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเมื่อคราวตามเสด็จสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาเสนานุรักษ์ เสด็จยกกองทัพหลวงไปปราบพม่าข้าศึกซึ่งยกมาตีเมืองถลางและเมืองชุมพร เมื่อต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พ.ศ. ๒๓๕๒
- ฉันทลักษณ์** ร่ายสุภาพหน้า ๑ บท และโคลงสี่สุภาพ ๑๔๓ บท ในบทอาขยานนี้เป็นโคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** เป็นวรรณคดีเรื่องเยี่ยมเรื่องหนึ่ง แต่งตามแบบแผนการแต่งนิราศและเลียนโวหารตามแบบงานประพันธ์ชั้นครูสมัยอยุธยาตอนต้น มีลักษณะเด่นที่สรรคำมาเรียงร้อยได้อย่างไพเราะ คมคาย มีโวหารทั้งโลดโผน ทั้งอ่อนหวาน และได้รับความครบถ้วน
- ข้อสังเกต**
๑. เป็นแบบอย่างของโคลงสี่สุภาพที่ไพเราะทั้งคำและความหมาย
 ๒. เป็นนิราศซึ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการของกวีเป็นส่วนใหญ่ ให้ภาพกรุงเทพมหานครที่มีความเจริญรุ่งเรืองแล่งดงามทัดเทียมกรุงศรีอยุธยาครั้งเป็นราชธานี
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.
- _____. **หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงนิราศนรินทร์** ของ นายนรินทร์-ธิเบศร์ (อิน). พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ยามมีด

ยามมีดใช้มีดแท้	ทุกสถาน
ตุลิมือรัตติกาล	หม่นเศร้า
ดาวศุกร์กลับซ้ชวาล	สุกสว่าง
แม่ป่มีจันทร์เจ้า	ใช้ว่างหวาดหวิว
คราหิวไข่จักต้อง	เสียดศรี
อุทกกลั่นนาภี	อยู่ได้
เย็นชานผ่านอินทรีย์	พอขึ้น จิตนา
แม่มิได้อ่มไซร์	ใช้ต้องวางวาย
พรากหายไข่พรากร้าง	นิรันดร์กาล
มีพรากมีพบพาน	เพื่อนพ้อง
ชิงโคกโคกพาผลาญ	เผาจิต
วันหนึ่งนั้นจักต้อง	กลับร้ายกลายเป็นดี
ถึงที่สบเหตุร้าย	แรงเข็ญ
พึงพินิจนั้นไข่เป็น	สิ่งร้าย
พักหนึ่งจึงจิตเย็น	ระลึกรอยู่ เกิดรา
รู้แยกรู้ยักย้าย	จักได้ทางเกษม
จูงเปรมปรีดีด้วย	ปัจจุบัน
ศานติอยู่คู่กัน	แกร่งกล้า
เพียรระลึกรู้ทัน	ในเหตุ ผลนอก
โลกทัศน์จักเจิดจ้า	แจ่มด้วยปัญญา

ยามมีด

- ผู้แต่ง** รองศาสตราจารย์ ดร. สวนิต ยมาภัย
- ที่มาของเรื่อง** ผู้แต่งประพันธ์ขึ้นเพื่อเป็นบทกวีให้แง่คิดแก่นักเรียนวัยรุ่นและผู้สนใจ เป็นบทเรียนในหนังสือเรียนภาษาไทย ท ๕๐๓ วรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๓ **ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕** ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** ใช้โวหารที่โน้มน้าวใจผู้อ่านให้คล้อยตามแง่คิดคติเตือนใจได้เป็นอย่างดี
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมถึงความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งมีทั้งความทุกข์และความสุข การคิดพิจารณาอย่างมีสติจะช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของโลก รู้เท่าทัน และเกิดปัญญา มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดี
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.
 _____ . **หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๕๐๓ วรรณสารวิจักษ์ณ์ เล่ม ๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕**. ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

โลก

โลกนี้มีอยู่ด้วย
 ทราบและสิ่งอื่นมี
 ปวงธาตุดำกลางดี
 ภาคจักรพาลมีร้าง
 ภาพนี้มีใช่หล้า
 กาก็เจ้าของครอง
 เมาสมมุติจองหอง
 น้ำมิตรแล้งโลกม้วย

มณี เดียวนา
 ส่วนสร้าง
 ดุลยภาพ
 เพราะน้ำแรงไหน
 หงส์ทอง เดียวเลย
 ชีพด้วย
 หินชาติ
 หมดสิ้นสุขศานต์

อังคาร กัลยาณพงศ์

ดุลยภาพ ความเท่ากัน, ความเสมอกัน

จักรพาล จักรवाल

หินชาติ มีกำเนิดต่ำ โหนที่นี้หมายถึง เลวทราม

โลก

- ผู้แต่ง** อังคาร กัลยาณพงศ์
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นบทประพันธ์รวมพิมพ์ในหนังสือกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ โดย พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภาทรงพระกรุณาประทานทุนทรัพย์เป็นค่าพิมพ์ ต่อมามูลนิธิและสำนักพิมพ์นำไปจัดพิมพ์อีกหลายครั้ง
- ฉันทลักษณ์** โคลงสี่สุภาพ
- คุณค่า** ให้น้ำหนักคิดถึงคุณค่าของสรรพสิ่งและความสมดุลของโลก ที่ทุกชีวิตต้องเกื้อกูลกันไม่มีใครสามารถอยู่ได้โดยลำพัง ความเป็นมิตรกันจะทำให้โลกอยู่ได้อย่างสงบสุข
- ข้อสังเกต** กวีใช้ถ้อยคำและโวหารเปรียบเทียบ สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างน่าสนใจ
- หนังสืออ้างอิง** อังคาร กัลยาณพงศ์. กวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : เคนี่ดไทย, ๒๕๒๙.

ขุนช้างขุนแผน

ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง

โจนลงกลางชานร้านดอกไม้
 รวยรสเกษรเมื่อค่อนคืน
 กระถางแก้วเกิดพิกุลแกม
 สมอรัตตัดทรงสมละไม
 ตะโกนาทึงกึ่งประกบยอด
 บ้างผลิดอกออกช่อขึ้นชูชัน
 ยี่สุ่นกุหลาบมะลิซ้อน
 ลำดวนกวนใจให้ไคลคลา
 ถัดถึงกระถางอ่างน้ำ
 ฟันน้ำด่ำลอยถอยจม
 บ้างแหวกจอกออกช่อภูเขาศิยง
 บ้างกินไคลไล่เกล้าพัลวัน
 กระดิ่งพรวนล้วนสักหลาดทับ
 สลักเสลาเกลาเกลี้ยงอรชร
 เครื่องม้าดาตาษาจิ้งหะวาว
 ขอคร่ำด้ามพลองทองพัน

ของขุนช้างปลูกไว้อยู่ตาชئين
 ขึ้นขึ้นลมชายสบายใจ
 ยี่สุ่นแซมมะสังัดตดูไสว
 ตะขบช่อยคัตไวจิงหะกัน
 แหงทวยทอดอินพรมนมสุวรรณค์
 แสงพระจันทร์จับแจ่มกระจ่างตา
 ช่อนชูชุกกลิ่นถวิลหา
 สาวหยุดหยุดชำแล้วเย็นชม
 ปลาทองว้ายคล่ำเกล้าคลึงสม
 นำชมชั๊กคู่อยู่เคียงกัน
 วัดเหวียงแฉ่งทางระเหิดหัน
 ถัดนั้นแอกไถละไมงอน
 ดาวประดับดวงเด่นดูสลอน
 เชือกใช้ไว้ช้อนสลักกัน
 เครื่องช้างสารพัดจะจัดสรร
 ถัดนั้นอย่างเยื้องชำเลื่องมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ขุนช้างขุนแผน

ตอน ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง

- ผู้แต่ง** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- ที่มาของเรื่อง** แต่งขึ้นเพื่อขับเสภา จัดเป็นวรรณคดีเรื่องเล่า การแต่งเสภาเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** มีกวีร่วมประพันธ์หลายราย
- ฉันทลักษณ์** กลอนเสภา
- คุณค่า** ในตอนนี้แสดงให้เห็นภาพบ้านไทยของผู้มีฐานะดีสมัยก่อนที่ตกแต่งด้วยพรรณไม้ เลี้ยงปลาสวยงามในอ่าง มีเครื่องใช้ประจำบ้าน ผู้ทรงพระราชนิพนธ์เลือกสรรคำที่เข้าใจง่าย สละสลวย และให้ภาพที่ชัดเจน
- ข้อสังเกต** ศึกษาการใช้ถ้อยคำในการพรรณนาให้เห็นภาพและคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ คำนิยมการปลูกต้นไม้
- หนังสืออ้างอิง** ศิลปากร, กรม. **เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

สามัคคีเภทคำฉันท์

อำพนพระมนทิตรพระราช	สุนิवासน์โรพาร์
อัพกันตรไพจิตรและพา-	หิรภาคก็พึงชม
เล่ห์เลือนชะลอดุสิตฐา-	นมหาพิมานรมย์
มารังสฤษฏ์พิศนิยม	ผิจจะเทียบก็เทียบทัน
สามยอดตลอดตระยะระยับ	วะวะวิบสลับพรรณ
ข้อฟ้าตระการกลจะหยัน	จะเยาะยั่วทิมมพร
บราลีพิลาสศุภจรรูญ	นภศูลประภัสสร
ทางหงส์ผจงพิจิตรงอน	ดุจกวัจนภาลย์
รอบด้านตระหง่านจตุรमुख	พิศสุกร่ามใส
กาญจน์แกมมณีกนกไฟ-	ทุรย์พร่างพะแพรวพราย
บานบัวพระบัญญัติ	ฉลุลักษณะฉลาลัย
เพดานกีดารกะประกาย	ระกะดาษประดิษฐ์ดี
เฟื่องภาพตลอดตะละผนัง	กิมลิ่งเมลิองศรี
มองเห็นลิเด่นประดุมมี	ชีวแม่หนักมลครอง

ชิต บุรทัต

อำพน	งาม	
พระมนทิตร	เรือนหลวง	
วโรพาร์	(วร+โอพาร์) ยิ่งใหญ่, กว้างขวาง	
อัพกันตร	ภายใน, ท่ามกลาง	
พาหิร	ภายนอก	
ดุสิต	สวรรค์ชั้นที่ ๔ ในฉกามาพจร	
รังสฤษฏ์	สร้าง, แต่งตั้ง	
ข้อฟ้า	ชื่อตัวไม้ที่วางอยู่ยอดจั่วของโบสถ์ รูปเหมือนหัวนาค ชูขึ้นเบื้องบน	
ทิมมพร	(ทิม + อัมพร) ท้องฟ้า	
บราลี	เจดีย์เล็ก ๆ มีสี่ฐานดูยอดพระเจดีย์ทราย ใช้วางเป็นระยะไปบนหลังคาปราสาทแบบโบราณ	
นภศูล	เหล็กแหลมบนยอดปราสาทหรือเจดีย์ มักทำเป็นแฉก ๆ คือมียอดกลางหนึ่ง และมียอดล้อมสองชั้น	
ประภัสสร	สีเลื่อมพราย	
ทางหงส์	เครื่องประดับที่ทำเป็นรูปคล้ายทางหงส์	อยู่ปลายจันทน์หน้าจั่วหรือปลายตะเฒ่ หัวเสาของสถาปัตยกรรมไทย

สามัคคีเภทคำฉันท์

- ผู้แต่ง** ชิต บุรทัต
- ที่มาของเรื่อง** สามัคคีเภทคำฉันท์ มีที่มาในมหาปริณีพพานสูตร และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ผู้ประพันธ์ได้อาศัยเค้าคำแปลเรื่องนี้เป็นโครงร่างในการประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ และได้ต่อเติมเสริมตามลีลาแห่งคำฉันท์
- ฉันทลักษณ์** คำฉันท์ ประกอบด้วยฉันท์และกาพย์ บทอาขยานนี้เป็นวสันตดิถฉันท์ ๑๔
- คุณค่า** จุดเด่นของ สามัคคีเภทคำฉันท์อยู่ที่ความไพเราะของฉันท์ ผู้ประพันธ์เลือกใช้ลีลาของฉันท์ได้สอดคล้องกับอารมณ์ของเนื้อเรื่องเป็นอย่างดี บทอาขยานนี้ ผู้ประพันธ์เลือกใช้ วสันตดิถฉันท์ ๑๔ ซึ่งเหมาะสำหรับการพรรณนาภาพพระบรมหาราชวังอันโอ้อ่า และพรรณนาได้อย่างเห็นภาพ ชวนให้ผู้อ่านผู้ฟังซาบซึ้งนึกเห็นตาม
- ข้อสังเกต**
๑. คิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย ที่มีความงดงามอลังการ แสดงเอกลักษณ์ สะท้อนความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมอันดีงามที่คนไทยภูมิใจ อันเป็นแรงบันดาลใจให้กวีเลือกสรรถ้อยคำมาพรรณนาความได้อย่างไพเราะสละสลวย
 ๒. ควรศึกษาเพิ่มเติมถึงกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.
-หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ สามัคคีเภทคำฉันท์ ของ ชิต บุรทัต.
พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

อยู่เพื่ออะไร

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก
และรักฉันนั้นมานานปานชีวิต
ฉันอยู่เพื่อหน้าที่ที่พันผูก
เป็นต่อธารรักที่พันพันไป
ฉันอยู่เพื่อค้นหาว่าหาสิ่งจะ
เพื่อส่องแสงแจ่มสว่างพร่างตระการ
ฉันอยู่เพื่อดวงใจที่ไร้ญาติ
เพื่อรอยยิ้มพร้อมยลปนน้ำตา
ฉันอยู่เพื่อเยื่อใยใจมนุษย์
เป็นเกลียวมันขันแกร่งแรงกลืนกลม
ฉันอยู่เพื่อความฝันอันเพริศแพรว
เมื่ออามิสฤทธิ์แรงแห่งทองปอนด์
ฉันอยู่เพื่อยุคทองของคนยาก
เพื่อความทุกข์ที่เขาถมจมทั้งตัว
เพื่อโลกใหม่ใสสะอาดพิลาสเหลือ
เพื่อแสงรักส่องรุ่งพุ่งเป็นลำ

ซึ่งใจซื่อถือศักดิ์สุจริต
ในความผิดความหลงปลงอภัย
เพื่อฝังปลุกความหวังพลังใจ
หล่อดวงใจแล้งร้อนให้ชื่นบาน
กลางโหมหะอาเกียรณ์เบียดพิเคราะห์
กลางวิญญาณมีดมีดอวิชา
ที่แร้นแค้นแคลนขาดวาสนา
บนดวงหน้าโคกชำระกำกรม
บริสุทธิ์สุดผสานงานผสม
พายุร้ายสายลมมิอาจรอน
เมื่อโลกแผ้วหลุดพ้นคนหลอกหลอน
มิอาจคลอนใจคนให้หม่นมัว
ที่เขาถากทกรกรรมซ้ำปั่นหัว
เพื่อความกลัวกลับกลับบั่นอาธรรม
เมื่อคนเอื้อไมตรีอวยไม่ช่วยซ้ำ
สว่างนำร่องที่มีชัยเอย

อุชเชณี

อาเกียรณ์ เกล็ดอกกล่น เกล็ดอกกลาด

เบียดพิ ทำให้เดือดร้อน ปัจจุบันใช้คำว่า เบียดเบียน

อามิส สิ่งของเครื่องหล่อใจ มักจะใช้ในความหมายว่า เงิน หรือ ทอง

อยู่เพื่ออะไร

- ผู้แต่ง** ประคิดน ชุ่มสาย ณ อยุธยา ใช้นามปากกาในการแต่งเรื่องนี้ว่า อุษเซณี
- ที่มาของเรื่อง** จากหนังสือกวีนิพนธ์ **ขอบฟ้าขลิบทอง**
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** สะท้อนความคิดนึกเกี่ยวกับชีวิตและธรรมชาติ ความรัก ความหวัง และความปรารถนาที่จะให้สังคมมีสันติสุข เอื้ออำนวยแก่ผู้ทุกข์ยาก
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมถึงการมีชีวิตอยู่และค่าของความเป็นมนุษย์ว่า คนเรานั้นดำรงชีวิตอยู่เพื่ออะไร ทั้งเปรียบเทียบความคิดของกวีและของนักเรียนว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.
 อุษเซณี (ประคิดน ชุ่มสาย ณ อยุธยา). **ขอบฟ้าขลิบทอง**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, ๒๕๒๓.

วารีดุริยางค์

จงหยุดชมชื่นใจในใจเกิด
 สมมติจากหัวใจไปทุกตอน
 สงสารใจใจเจ้าเอ๋ยไม่เคยหนึ่ง
 เหมือนนกกายกำบังกักขังใจ
 กลางคืนคอยเป็นควันอันอัดไว้
 ร่างกายถูกผูกพันสรรพางค์
 เมื่อใจทุกซีกกายก็ต้องทนครองทุกซีก
 วนเวียนหว่างทุกซีกสุขทุกวันวาร
 ทุกวิถีที่ใจได้เที่ยวท่อง
 ที่โคจรของใจไม่เคยจน
 ใจจึงหน่ายจึงเหนื่อยจึงเมื่อยล้า
 เกิดแล้วก่อล่อแล้วเร้นเย็นแล้วร้อน
 รู้และเห็นเป็นไปตามใจอยาก
 หยุดเสียที่หยุดเกิดเปิดประตู
 ขอกายเจ้าจงเป็นเช่นต้นไม้
 เพื่อแผ่ร่มและเป็นหลักให้พักพิง
 และใจเจ้าจักเป็นเช่นสายน้ำ
 เพื่อเลี้ยงชีพชีโลมโลให้เบิกบาน
 อิสระเสรีที่จะไหล
 ชมดอกไม้สายลมพรมรำเพย

ทุกสิ่งเกิดก่อไว้ในใจก่อน
 ใจจึงซ่อนทุกสิ่งจริงลงไว้
 วนและวิ่งคืนและวันหวั่นและไหว
 ใจจึงได้ตื่นรนทุกหนทาง
 ครั้นกลางวันที่เป็นไฟไปทุกอย่าง
 เป็นสื่อกลางแก่ใจรับใช้การ
 ครั้นใจสุขกายก็สุขสนุกสนาน
 แล้วสะสมสันดานการเป็นคน
 ล้วนขึ้นล่องอยู่ระหว่างกลางปลายต้น
 ไม่เคยพ้นไม่เคยพราวจากวงจร
 วนผวาว่อนไหวถูกไล่ต้อน
 ไม่พักผ่อนเพียงสักคราวเฝ้าแพบฟู
 จึงเหมือนนกขวากขวางกำบังอยู่
 เพื่อได้รู้และได้เห็นตามเป็นจริง
 ยืนอยู่ได้โดยภพสงบนิ่ง
 แต่งดอกพริ้งผลัดฤดูอยู่ชั่วกาล
 ไสเย็นฉ่ำชื่นแล้วไหลแผ้วผ่าน
 เพียงพองพานผิวแผ้วแล้วผ่านเลย
 ด้วยเพลงไพเราะล้ำรำฉลย
 และชื่นชยกับชีวิตทุกทิศทาง

เหววรรตน์ พงษ์ไพบูลย์

วารีดุริยางค์

- ผู้แต่ง** เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- ที่มาของเรื่อง** จากหนังสือ **วารีดุริยางค์** ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- ฉันทลักษณ์** กลอนแปด
- คุณค่า** ให้แนวคิดที่พึงระลึกว่าทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ที่ใจ หากทำใจให้หนึ่ง มีสมาธิ ไม่ยึดมั่นถือมั่น จะพบความสุขสงบ
- ข้อสังเกต** ควรคิดเพิ่มเติมถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและหลักคำสอนของศาสนาที่นักเรียนนับถือว่า เมื่อจิตหนึ่งแล้วทุกสิ่งทุกอย่างจะสงบได้อย่างไร ซึ่งเป็นกลวิธีสอนให้คิดถึงหลักความจริงของชีวิตที่ควรยึดและปฏิบัติ
- หนังสืออ้างอิง** ศึกษาธิการ, กระทรวง. **หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๖๐๖ วรรณลักษณะ-วิจารณ์ เล่ม ๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖**. ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๐.
- _____. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

คณะผู้จัดทำ หนังสืออ่านเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
บทอาชยานภาษาไทย ช่วงชั้นที่ ๑ - ช่วงชั้นที่ ๔
ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔

คณะกรรมการที่ปรึกษา

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(นางพรนิภา ลิมปพยอม)

รองเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)

ที่ปรึกษาด้านพัฒนากระบวนการเรียนรู้

(นายวินัย รอดจ่าย)

คณะกรรมการกำหนดแนวทางและพิจารณาคัดเลือกบทอาชยานภาษาไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์ ประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์กฤษ์มา รัชมนณี รองประธานกรรมการ

นายประยอม ซองทอง รองประธานกรรมการ

นายสุชาติ วงศ์สุวรรณ รองประธานกรรมการ

นายเนาวัฒน์ พงษ์ไพบูลย์ กรรมการ

นายประพนธ์ เรืองณรงค์ กรรมการ

นางสุชาดา วิทยุฉิม กรรมการ

นางจารุณี ฝิโลประการ กรรมการ

รองศาสตราจารย์สุภาณี พัดทอง กรรมการ

นางนิตยา จรูญผลลลิตติ กรรมการ

นางศิริวรรณ ฉายะเกษตริน กรรมการ

นางศิริกุล ทองทา กรรมการ

นางมิ่งขวัญ กิตติวรรณกร กรรมการ

นายประมวล น้อยเจริญ	กรรมการ
นางสุมณฑา บุญวัฒน์เกษกุล	กรรมการ
นางสาวรัชณี ศักดิ์ภิรมย์	กรรมการ
นางเฉลา อรุณรัตน์	กรรมการ
นางสุวี วิชาญวัตติ	กรรมการ
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	กรรมการ
นางปราณี ปราบริปู	กรรมการ
นางบุษบา ประภาสพงศ์	กรรมการ
นางสาวชยพร กระต่ายทอง	กรรมการ
นางสาวนิจสุดา อภินันทาภรณ์	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางลัดติยา อมรสมานกุล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางธนาภรณ์ กอวัฒนา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวพัชรา ตระกูลสิริพันธ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้เรียบเรียง

นางปราณี ปราบริปู

เรียบเรียง บทนำ, คำอธิบายบทอาขยานช่วงชั้นที่ ๑ และช่วงชั้นที่ ๒

นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง

เรียบเรียง คำอธิบายบทอาขยานช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔

ผู้ตรวจชั้นสุดท้าย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิฑูร โสภวงค์
ศาสตราจารย์กุสุมา รัชฆมณี
รองศาสตราจารย์สุภาณี พัดทอง

บรรณาธิการ

นางปราณี ปราบริปู
นางสาวนิจสุตา อภินันทาภรณ์
นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง
นางธนาภรณ์ กอวัฒนา

ออกแบบรูปเล่ม

นางปราณี ปราบริปู
นางสาวอรอร ฤทธิ์กลาง
นายกอบสิน ชื่นจรูญ

ภาพประกอบ

ภาพจากหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
ภาพจากหนังสือ เวสสันดรชาดกฉบับเล่าวิจารณ์เรื่องประกอบ ของ พระมหาอำนาจ แสงศรี
นางประภาสินี เจริญสกุลชัยพร องค์กรค้าของคุรุสภา วาดเพิ่มเติม

ดำเนินงาน

สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
โทรศัพท์ ๐๒-๒๕๒๕๑๑๘ ต่อ ๕๐๔ โทรสาร ๐๒-๖๒๘๕๓๔๓

ช่วยดำเนินงาน

แผนกวิชาภาษาไทย องค์กรค้าของคุรุสภา

